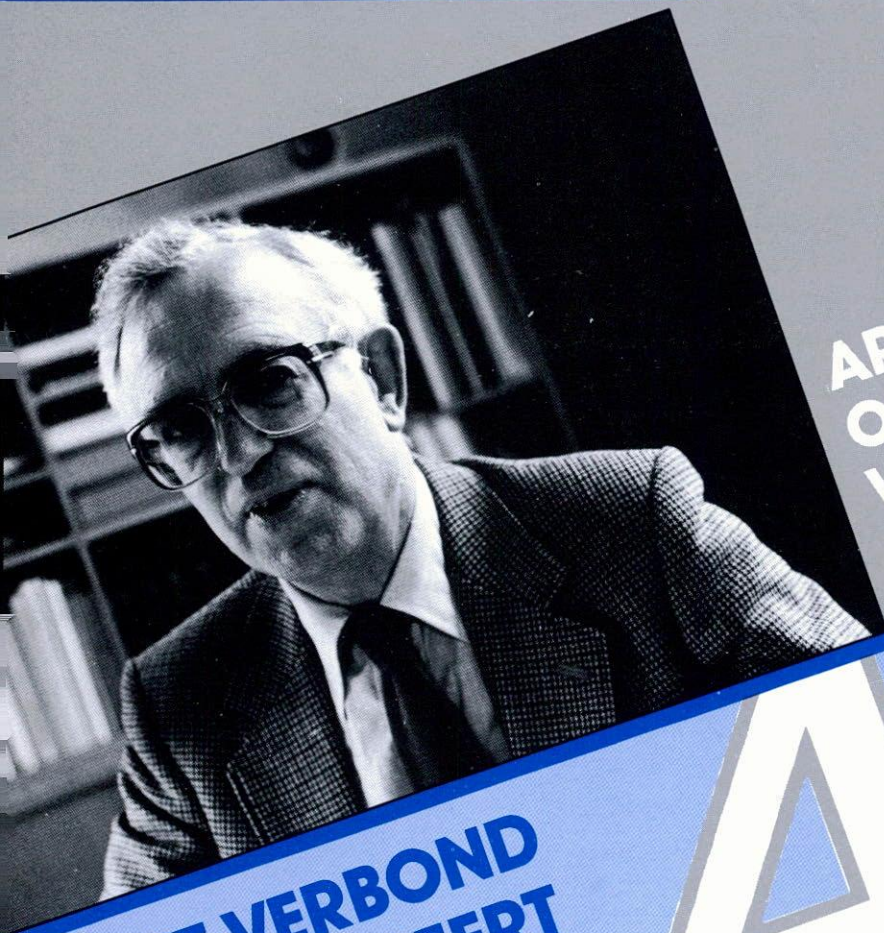

HUMANIST

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND.

NR. 2 FEBRUARI 1986 LOS NR.: f 2,50

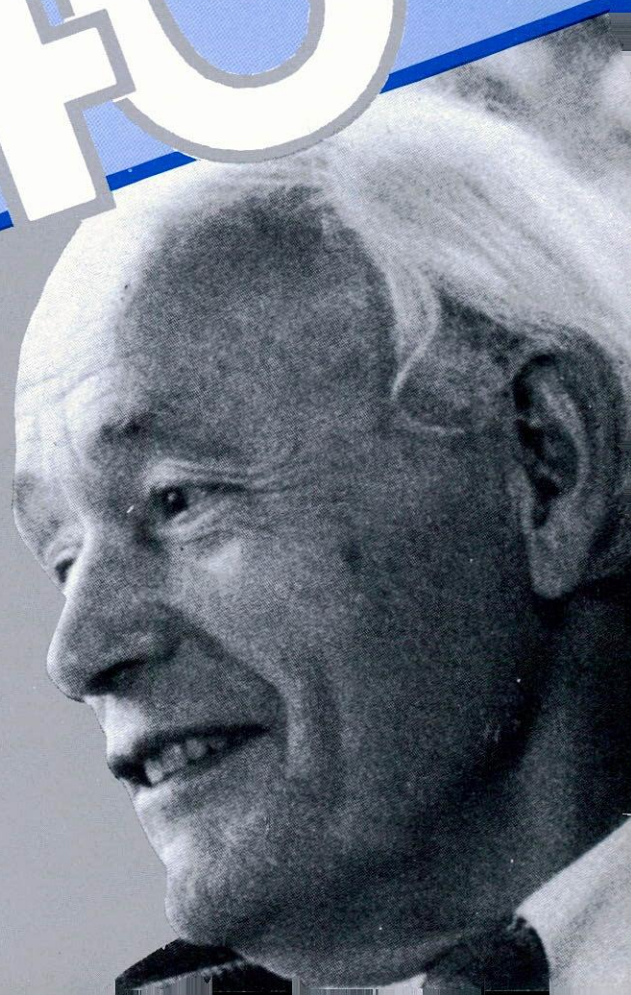
**ARIE DEN BROEDER
OVER ARBEID,
WERKLOOSHEID EN
BASISINKOMEN**

**HET VERBOND
JUBILEERT
VIER 'T MEE
OP 4 MAART**

40

**EN STUUR
UW WENS
NAAR DE
HUMANIST**

**JAN BRANDT CORSTIUS:
VOORLIEFDE
VOOR ONDERWIJS**

HUMANIST

Uitgave Humanistisch Verbond,
verschijnt maandelijks.

Oudkerkhof 11, Utrecht
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Telefoon: 030-318145

**41e jaargang,
februari 1986, nr. 2**

REDAKTIE:

Hes van Huizen

VORMGEVING:

Hes van Huizen/Rik Tazelaar

MEDEWERKERS DIT NUMMER:

Guus den Besten/Theodor Holman/Tom Jansen/Koos Meinderts/Jac van den Oort/Chris Pennarts/Coen Roos/Martin Šimek/Ingeborg van Teeseling/Rob Tielman/Chiel Verduijn

REDAKTIEKOMMISSIE:

Henk Smit/Mettha de Nachtegaal/
Jan de Leede/Wim Jungman/Rina Spigt

ABONNEMENT/LIDMAATSCHAP

Een abonnement op de „Humanist” kost f 25,- per jaar.
De contributie voor het lidmaatschap van het HV stelt u zelf vast. De minimumcontributie is f 65,- per jaar, inclusief een abonnement op de „Humanist”. Mede-leden hoeven geen contributie te betalen. Als richtlijn voor de vaststelling van de bijdragen houden veel leden een half procent van hun inkomen aan. Voor leden met een bruto inkomen beneden de f 18.000,- per jaar bedraagt de minimumcontributie f 45,- per jaar. Voor jongeren onder de 27 jaar bedraagt de minimumcontributie f 30,- per jaar. Gezinsleden en huisgenoten kunnen zelfstandig lid worden voor f 15,- per jaar. Men ontvangt dan geen „Humanist”.

Geef u op als lid van het Humanistisch Verbond of neem een abonnement op de „Humanist”.
Bel 030 - 31 81 45 of schrijf naar:
Postbus 114, 3500 AC Utrecht.
Wacht met betalen tot u een aksept-girokaart ontvangt.

Foto omslag: Jan Willem van Nunen

**HET VOLGENDE NUMMER VERSCHIJNT BEGIN MAART 1986.
KOPIJ VOOR DIT NUMMER MOET UITERLIJK BINNEN ZIJN OP 7 FEBRUARI.**

**DIT BLAD IS GEDRUKT BIJ
BROUWER OFFSET, UTRECHT**

(advertentie)

Bij de dienst Humanistische geestelijke verzorging bij de Inrichtingen van Justitie vaceert in de loop van 1986 de functie van:

ADMINISTRATIEF MEDEWERKER (M/V) 24 uur

Standplaats: Utrecht

Schaal: 5

Dienstonderdeel: Ministerie van Justitie,
Bureau Centraal geestelijk raadsman
bij de Inrichtingen van Justitie

Bij de dienst humanistische geestelijke verzorging bij de Inrichtingen van Justitie werken 22 humanistische geestelijke raadslieden ten behoeve van de geestelijke belangen van de gedetineerden.

Taak:

Het zelfstandig verrichten van uiteenlopende administratieve werkzaamheden, zoals het concipiëren en typen van brieven, het notuleren van werkbesprekingen, het typen en vermenigvuldigen van de verslagen hiervan e.d.; het bijhouden van het archief, het bureaukasboek e.d.; het maken van werkafspraken voor de centraal geestelijk raadsman; de telefonische representatie van de dienst; het geven van informatie over humanistische geestelijke verzorging; huishoudelijke, receptionele en representatieve werkzaamheden.

Gevraagd:

middelbare opleiding;
humanistische levensovertuiging;
goede schriftelijke en mondelinge uitdrucksvaardigheid;
samenwerkingsbekwaamheid;
leeftijd boven 25 jaar.

Sollicitaties te richten aan: de Centraal geestelijk raadsman bij de Inrichtingen van Justitie. J. M. Kemperstraat nr. 1, 3581 KG Utrecht, vóór 15 februari 1986.

Telefonische inlichtingen 030-510772, dagelijks tussen 9 en 12 uur.

(Advertentie)

De wooncentra „Anton Constandse I” en „Anton Constandse II” bestaan uit 140 zelfstandige woningen en gemeenschappelijke voorzieningen voor ouderen.

De filosofie achter de wooncentra is dat de bewoners met behoud van privacy een gemeenschap kunnen vormen, die tegemoet komt aan behoeften zoals kontakten en veiligheid.

De HSH3 voert het beheer over beide wooncentra.

Bestuursleden worden benoemd door Humanitas, het Humanistisch Verbond, de Vrije Gedachte en door de bewoners.

Aangezien een aantal bestuursleden aftreedt, zoekt de HSH3

NIEUWE BESTUURSLEDEN

- die ● mee kunnen en willen denken over het beleid ten aanzien van het beheer van beide wooncentra;
● affiniteit hebben met de humanistische levensovertuiging.

Indien u geïnteresseerd bent, kunt u voor meer informatie contact opnemen met de heer G. Woudstra, voorzitter van het bestuur, telefoon 01720-22719.

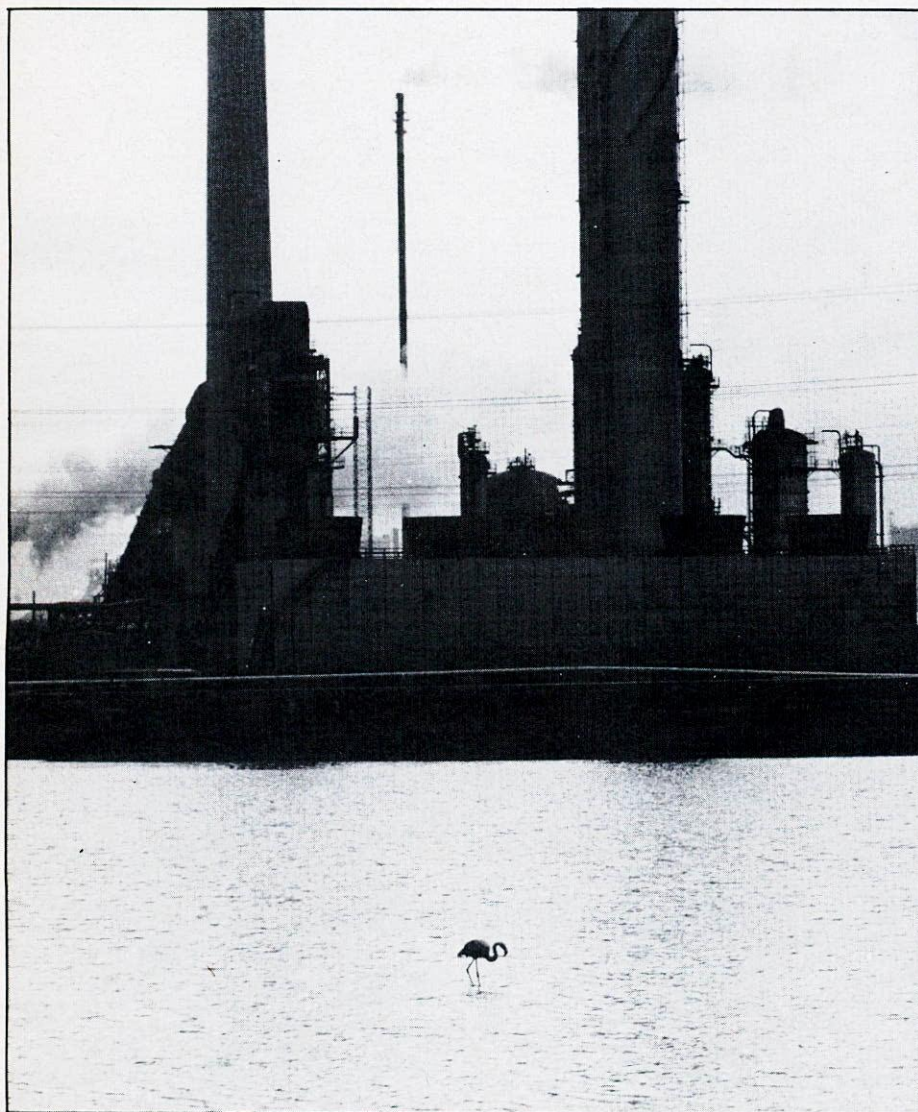

Pardon

Deze prachtige foto van vriendschap tussen twee oudere dames pronkte in het speciale kerstnummer. Helaas verzuimden wij de herkomst te vermelden: de foto is uit de Humanitas-brochure „Vrouwen over ouder worden” van Humanitas en de JOT. Met onze ekskuses voor het weglaten van deze bronvermelding.

VERBOND PLEIT TEGEN UITBREIDING KERNCENTRALES

Eén dezer dagen wordt het besluit verwacht over de vestiging van nieuwe kerncentrales in Nederland. Op de valreep van deze beslissing heeft het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond een uitgebreide brief gestuurd aan alle Tweede-Kamerleden. Hierin dringt het HV er op aan om níet over te gaan tot verdere uitbreiding van het aantal kerncentrales. Eerst moet het afvalprobleem worden opgelost en verder zijn de risico's nog te groot.

EERST AFVALPROBLEMEN OPLOSSEN EN INZICHT IN RISIKO'S

De brief van het Verbond stelt dat de problemen rond het afval van kerncentrales nog steeds niet voldoende zijn opgelost. Hierdoor dreigen komende generaties te worden opgezaaid met radioactief afval waar we nu geen raad mee weten. Het Humanistisch Verbond acht dit ethisch onaanvaardbaar. „Het is te voorzien dat het goedkoop van nu het duurkoop van straks zal blijken,” zo stelt de brief. Maar nog meer dan om de centjes gaat het hier om mogelijke aantasting van de geestelijke en lichamelijke gezondheid van mensen, nu en in de toekomst.

Ook de risico's van eventuele ongelukken in kerncentrales is voor het HV-bestuur aanleiding om er op aan te dringen geen nieuwe kerncentrales te bouwen. De meningen van de deskundigen lopen zozeer uiteen dat er geen echt inzicht is in die risico's. Zolang dat het geval is, moet het aantal kerncentrales in ieder geval niet worden uitgebreid, zo wordt gesteld.

Op grond van deze twee overwegingen – afvalprobleem en risico's – vindt het bestuur van het HV dat niet moet worden overgegaan tot uitbreiding van het aantal kerncentrales. Het Verbond raadt de Tweede Kamer wel aan om het onderzoek naar en de ontwikkeling van andere wél verantwoorde energiebronnen te blijven bevorderen en pleit voor zuinig gebruik van energie.

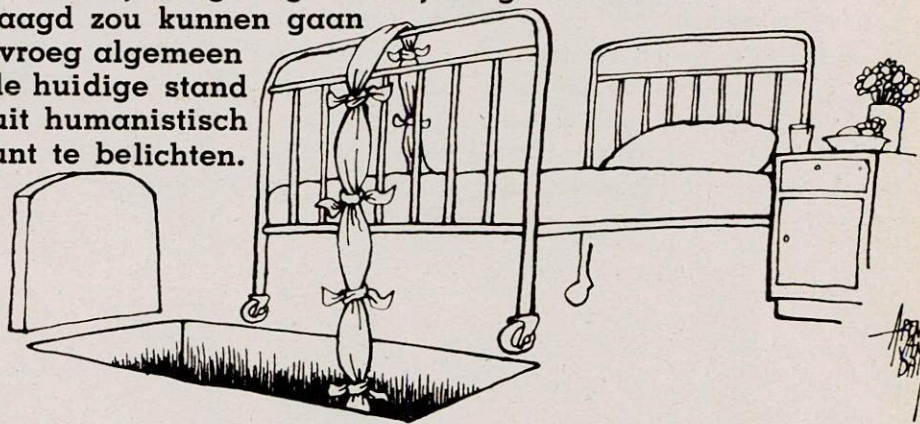
Aan het eind van de brief aan de Tweede Kamer stelt het HV-bestuur het schokkend te vinden als de uitslag van de Brede Maatschappelijke Discussie over kernenergie terzijde zou worden geschoven. De konklusie uit die discussie luidde: de meerderheid van de Nederlandse bevolking wil geen uitbreiding van het aantal kerncentrales. Het Verbond zou het negeren van deze uitslag ervaren als „het schofferen van mondige burgers, die hun verantwoordelijkheid aanvaardden, toen zij daarop werden aangesproken.”

En vervolgens eindigt de brief met een waarschuwing: „Daarmee wordt bijeen tot in zijn nieren democratisch volk het vertrouwen ondergraven in de parlementaire democratie. Het Humanistisch Verbond vreest dat dat gevolgen kan krijgen die door u noch door ons gewenst worden.”

Hes van Huizen

WETTIGE REGELING EUTHANASIE WORDT DOOR DOGMATISCHE MINDERHEID TEGENGEHOUDEN

In humanistische kring is grote verontrusting ontstaan over het feit dat de wettelijke regeling van vrijwillige euthanasie wel eens ernstig vertraagd zou kunnen gaan worden. De redactie vroeg algemeen voorzitter Rob Tielman om de huidige stand van zaken vanuit humanistisch oogpunt te belichten.

Het Humanistisch Verbond heeft zich herhaaldelijk uitgesproken voor een zodanige wettelijke regeling van vrijwillige euthanasie dat het menselijk zelfbeschikkingsrecht optimaal kan worden uitgeoefend. Veel humanisten waren dan ook diep gekrenkt door de uitlatingen van de Nijmeegse kriminologe prof. dr. C. I. Dressaur die stelde dat euthanasie „nationaal-socialistisch erfgoed” zou zijn en zou neerkomen op „het plegen van zelfmoord op ernstig zieken en bejaarden”. In haar stellingname wordt het wezenlijke onderscheid tussen vrijwillige en onvrijwillige euthanasie niet in acht genomen omdat zij in feite het menselijk zelfbeschikkingsrecht niet serieus neemt. Als zij dat wel gedaan zou hebben, zou zij juist om een wettelijke uitwerking van dat zelfbeschikkingsrecht hebben gevraagd in plaats van een handhaving van het verbod op euthanasie. Zij acht het verschil wezenlijk tussen passieve euthanasie (niets doen) en actieve (iets doen) dat zij „immoreel” noemt. Hier stuiten wij op het bekende en bedenkelijke trekje om de eigen moraal als de enige te zien en iedere andere moraal als immoreel. Humanisten hangen een andere moraal aan dan deze antroposofisch georiënteerde juriste aan een katholieke universiteit. Het is haar en ons goed recht.

Maar het is nog haar noch ons recht om onze moraal via wetgeving dwingend op te leggen aan andersdenkenden. En dat doet zij (en ook het CDA) als legalisatie van euthanasie wordt tegengehouden. De geschiedenis herhaalt zich: net als bij de legalisatie van abortus maken de tegenstanders de denkfout dat de voorstanders hen hun moraal zouden willen opdringen. Maar

niemand wordt tot abortus of euthanasie gedwongen als er gelegaliseerd wordt. Er is pas sprake van dwang als er verboden wordt.

De mens verantwoordelijk

Het onderscheid tussen actieve en passieve euthanasie zoals dat gemaakt wordt in christelijke kringen is voor humanisten volstrekt onbelangrijk omdat in onze ogen een mens evenzeer verantwoordelijk is als hij of zij iets doet of dat nalaat terwijl er iets gedaan had kunnen worden. Wij gaan uit van de menselijke verantwoordelijkheid voor ons doen én laten. Christelijke tegenstanders van actieve euthanasie als gelegaliseerde vorm van handelen, gaan er van uit dat het nalaten van medisch ingrijpen zou betekenen dat „hogehand” de vrije hand krijgt. Dat mag men geloven, maar dat mag geen norm voor wetgeving zijn. In een land waarin de grondwet een gelijke behandeling van godsdienst en levensbeschouwing waarborgt, dient de verscheidenheid aan godsdienstige en levensbeschouwelijke opvattingen over euthanasie gerespecteerd te worden.

En daarmee kom ik op een belangrijk thema dat op ons veertigjarig jubileum centraal staat: in ons land zorgt een kleine minderheid van dogmatische christenen er nog altijd voor dat van een gelijkwaardige behandeling van de humanistische levensovertuiging geen sprake is. Of het nu gaat om euthanasie of het tegengaan van diskriminatie: godsdienstig gefundeerde opvattingen worden via de wetgeving dwingend opgelegd aan andersdenkenden zoals humanisten. Als men bedenkt dat in Ne-

derland 85% voorstander is van legalisatie van euthanasie dan moet het toch voor iedereen duidelijk zijn hoever de macht van die dogmatische 15% reikt.

En nogmaals: geen humanist zou onze opvatting aan hen willen opleggen – wij vragen alleen maar om een gelijke behandeling van deze fundamenteel verschillende visies.

Liberalen en socialisten

Hoe komt het dan dat onze grondwet met voeten getreden wordt door een regering en een wetgever die onwillig zijn om euthanasie te legaliseren? De toetsing van onze grondwet ligt voornamelijk bij de volksvertegenwoordiging, en niet (zoals in andere landen) bij een constitutioneel hof. In onze volksvertegenwoordiging bestaat een grote meerderheid van liberalen en socialisten die voorstander zijn van zowel een gelijke behandeling als van een legalisering van vrijwillige euthanasie. Maar die meerderheid heeft zich uit politieke overwegingen afhankelijk gemaakt van het CDA als enig mogelijke koalitionspartner. Het Humanistisch Verbond doet daarom een nadrukkelijk beroep op zowel liberalen en socialisten nu eindelijk eens te gaan samenwerken om onze grondwet ten uitvoer te brengen, als op de 24% humanisten en de 85% voorstanders van legalisatie van vrijwillige euthanasie om bij de komende verkiezingen niet over zich te laten lopen en derhalve niet op een partij te stemmen die in strijd met de grondwet het zelfbeschikkingsrecht en de gelijkwaardigheid aan de laars lapt!

Rob Tielman

HOM LICHT POLITIEKE PARTIJEN DOOR OP MENSENRECHTEN

Het Humanistisch Overleg Mensenrechten bracht onlangs een rapport uit over de mensenrechten en politieke partijen. Het HOM heeft de ontwerpverkiezingsprogramma's van de verschillende politieke partijen tegen het licht gehouden en gekeken hoe de opstelling is ten opzichte van mensenrechten. De resultaten werden ook vergeleken met wat het HOM zelf voorstelt: een actiever mensenrechtenbeleid op het gebied van buitenlandse zaken en ontwikkelingssamenwerking.

Van de konklusies die het HOM trekt, word je bepaald niet vrolijk. Dat begint al als de programma's van de drie grote politieke partijen PvdA, CDA en VVD worden doorgelicht. Het verdedigen van de rechten van de mens leent zich prima tot lippendienst. En ja hoor, het HOM moet na vergelijking dan ook konkluderen dat de drie partijen niet zullen bereiken met wat ze zeggen te willen bereiken.

Mensenrechten vervullen niet meer dan een bijwagen-rol en andere doelstellingen sturen het beleid grotendeels in een ongewenste richting, is de bittere gevolgtrekking van het HOM. De grote politieke partijen richten zich vooral op het haalbare en stellen nauwelijks eigen initiatieven voor.

Wel zijn er enige lichtpuntjes gelukkig. Zo blijven PvdA, CDA en VVD mensenrechten noemen als één van de belangrijkste doelstellingen van het buitenlandse beleid. En daar blijven ze dus op aanspreekbaar. Ook worden sociale en economische rechten genoemd als onderdeel van een totaal mensenrechtenbeleid – naast de politieke en burgerlijke rechten.

Voor wat betreft de partij D66 spreekt uit het rapport van het HOM teleurstelling. De Demokraten zijn in vergelijking met het verkiezingsprogram van vijf jaar geleden er fiks op achteruitgegaan als het gaat om mensenrechten.

Bij de linkse partijtjes CPN, PPR en PSP valt het HOM de nadruk op die wordt gelegd op een politieke analyse van de internationale situatie. Het gaat de partijen vooral om het doorbreken van de versterkte machtsverhoudingen in de wereld. Het beleid ten aanzien van de mensenrechten wordt daarbij vooral als instrument gezien. Net als bij de grote partijen vindt het HOM dat ideeën voor een duidelijke systematische aanpak ontbreken.

De drie christelijke splinters GPV, RPF en SGP zien mensenrechten met name als vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. Als het om politieke rechten gaat, bestaat al terughoudendheid, sociale en economische rechten ontbreken geheel in de ontwerp-partijprogramma's. Dat kan helemaal niet, vindt

het HOM. Immers, mensenrechten zijn ondeelbaar. Je kunt er niet alleen wat uitpikken dat in je kraam te pas komt. GPV, RPF en SGP willen zelfs hulpverlening rechtstreeks koppelen aan evangelie-verkondiging in de derde wereld. Men veronderstelt er dan ook grote geestelijke nood. Het HOM acht deze zienswijze verwerpelijk (HvH)

„Mensenrechten en politieke partijen“, uitgegeven door Humanistisch Overleg Mensenrechten is te bestellen door

overmaking van f 5,80 (f 3,50 en f 2,30 porto) op giro 1460115 tnv Humanistisch Overleg Mensenrechten te Utrecht, mvv „politieke partijen“.

Het rapport bevat een analyse van het mensenrechtenbeleid in de ontwerpverkiezingsprogramma's van de verschillende politieke partijen. Tevens wordt een beoordeling van dit beleid gegeven aan de hand van de eigen voorstellen van het HOM voor een actiever mensenrechtenbeleid.

ARIE DEN BROEDER OVER ARBEID, WERKLOOSHEID EN DE VOORS EN TEGENS VAN EEN BASISINKOMEN

Door de eeuwen heen is de band tussen arbeid en inkomen strak geweest. Als je werkt heb je recht op inkomen. Anders niet. Wie niet werkt zal niet eten. Zo'n vijftien jaar geleden werd voor het eerst het idee gelanceerd om die band door te knippen. Waarom zou een mens alleen recht hebben op inkomen (= leven) als hij of zij werkt? was de vraag. Waarom worden mensen verplicht gemaakt om te werken, vooral in tijden van crises als dat werk er helemaal niet is?

Deze denkwijze bracht een storm van verontwaardiging teweeg. Het ondergroef de fundamenteën van ons kapitalistisch economisch systeem. Na de eerste woede was er ruimte om te denken en te praten. Politieke partijen, vakbonden en rijksoverheden bogen zich over het probleem. Want was dat „basis-inkomen“ bijvoorbeeld wel te betalen? Even los van de principiële bezwaren. Voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid was dat de reden om te pleiten voor een gedeeltelijk basisinkomen van 450 gulden per maand. PPR en PSP doen het met 400 gulden meer en de Voedingsbond FNV houdt vast aan 1300 gulden schoon. Genoeg om van te leven. De anderen denken nog na.

Ook in 1986 gaat de discussie door. Over praktische en ideeële motieven. Over mensen en zaken. Het zou een goede zaak zijn als ook in het Humanistisch Verbond de discussie over arbeid, werkloosheid en het basisinkomen (weer) zou worden opgepakt. De Humanist doet een voorzet met bijgaand interview met Arie den Broeder, hoofdbestuurslid van het HV. Binnenkort promoveert hij op het onderwerp „Bestuurbaarheid van de sociale zekerheid.“

Een grauw gebouw aan een achteraf grachtje in de Haagse binnenstad. Niks grandeur. Stijl belastingkantoor. Moeizaam zovende deuren, een portier achter glas. In uniform, met strepen en walkie-talkie, achter tv-beelden en een schakelpaneel. Of we een afspraak hebben? Met meneer Den Broeder, schreeuw ik door het spleetje. Daar moet hij even met zijn kollega over praten. Zo'n meisje? Maar we staan op de lijst en krijgen een pasje. Straks terugbrengen! zegt hij streng en drukt op een knop. Naar boven, tweede deur rechts en daar wachten, klinkt het nog, terwijl de deuren voor ons open gaan.

Een hoge, ronde ruimte met een koninginnentrap. Grote glas-in-lood ramen. Vanzelf praten we op halve

sterkte. Het klinkt hier naar zwembad. Even zijn we volstrekt alleen. Dan begint het wachten. Een half uur, drie kwartier. Arie den Broeder is hier iets hoogs, plaatsvervangend directeur-generaal op Sociale Zaken, en wie hoog is heeft het druk.

Een sekretaresse komt ons halen. Excuses. Den Broeder ziet er moe uit. Het lijkt alsof zijn kamer dat meevoelt. De zon schijnt niet op, maar over de rechte, funktionele indeling. Foto's van poezen en paarden krijgen er nog net een randje van mee. We gaan zitten en praten. Drie uur lang. Hier worden zaken gedaan. Een principiële discussie over arbeid, werkloosheid en basisinkomen.

„Vanaf het bestaan van de wereld hebben mensen gewerkt. Jagen, vissen, landbewerken. Door al die duizenden jaren hebben ze geprobeerd dat werken te perfectioneren. Toen bijvoorbeeld het visnet werd uitgevonden, scheelde dat uren werk op een dag. Dat was een voordeel, want dan kon je eindelijk eens toekomen aan gewoon leven. Het streven naar zo min mogelijk werk is gebleven. Werken was geen doel, maar een middel. Een noodzakelijke voorwaarde om te bestaan. Mensen hebben het werk verdeeld. Naar kennis en aanleg. Of naar toevallige omstandigheden. Zo is het huidige arbeidsbestel opgebouwd. Jij kunt iets wat ik niet kan en andersom. Dan ruilen we jouw bonen tegen mijn koe.“

Verschuiving

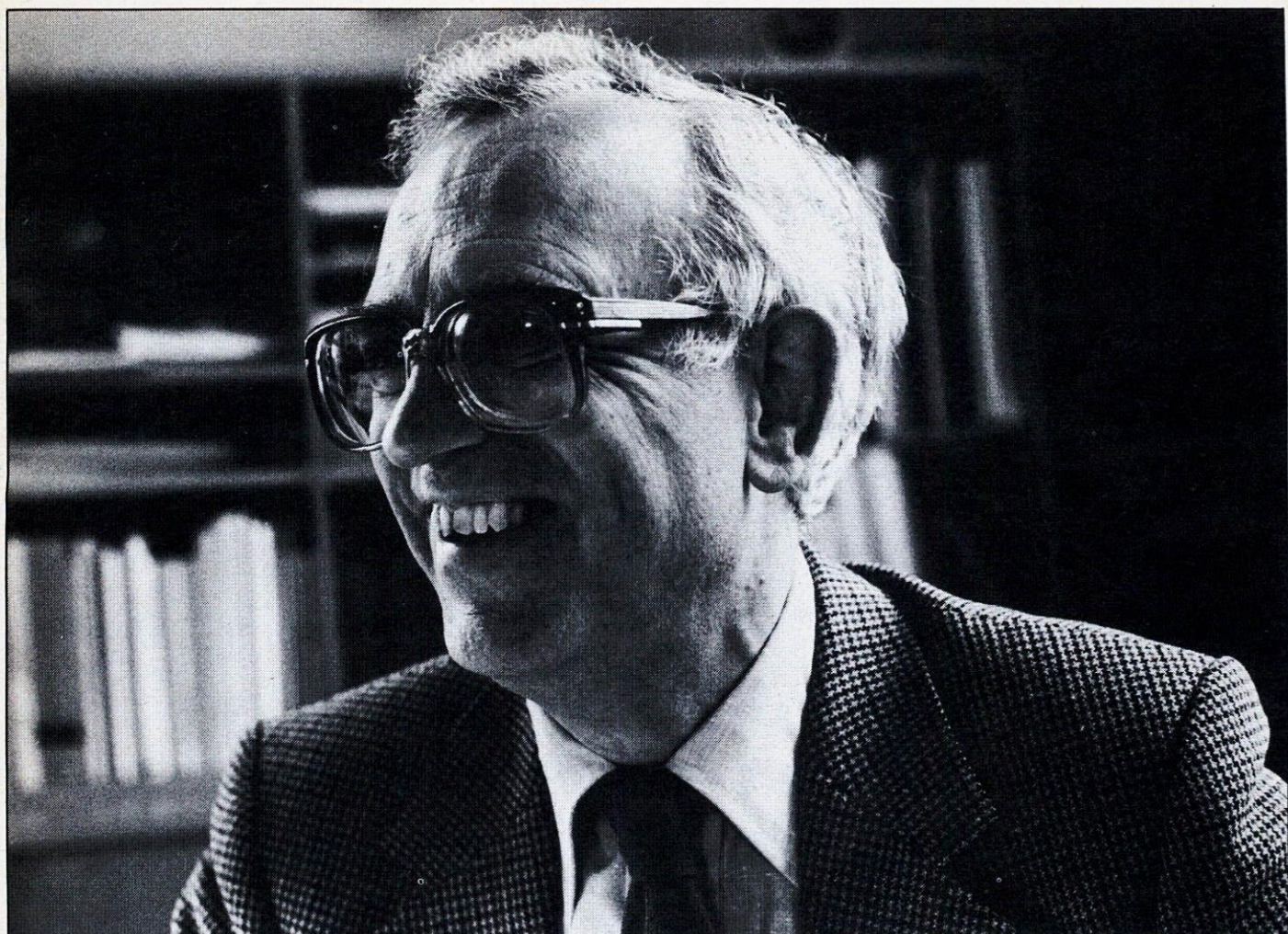
In principe is arbeid dus iets heel moois. Een perfect systeem om in leven te blijven. En mensen vonden werken leuk. Maar op dit moment is veel arbeid niet meer echt nodig. Er is een verschuiving opgetreden. Van doen naar denken. Het doen is overgenomen door machines. Zij bewerken de grond, melken de koeien, pakken de chocolaatjes in. Mensen zijn nu meer en meer nodig voor de voorbereiding. Analyse, coördinatie, management, dat soort dingen. Die in de toekomst ook door de computer kunnen worden gedaan. Dan is arbeid helemaal niet meer nodig. Een paar mensen die de knoppen omdraaien en één iemand die uitdenkt hoe we nog minder kunnen werken.“

Maar mensen houden toch van werken?

„Ik geloof er niks van. Het gros van de mensen brengt ongelofelijke offers voor die arbeid. Zwaar, vuil, uitputtend, inspannend werk. Niet alleen de vuilnisman of de inpakster in de dropfabriek. Maar ook de dokter met zijn drukkende verantwoordelijkheid en de kassière die de hele dag vriendelijk moet zijn. Ik denk dat veel mensen morgen – althans tijdelijk – zouden stoppen met werken als ze toch een goed inkomen zouden krijgen. Want dat is wel een voorwaarde. Anders kun je in deze maatschappij niet volwaardig meedoen.“

Morele plicht tot arbeid

„Maar er zit nog een addertje onder het gras. Arbeid is heilig geworden. Geen middel, maar doel. Het calvinistische

arbeidsethos. Wie niet werkt zal niet eten. Een verwording van het oorspronkelijke uitgangspunt. Dat zit in onze westerse cultuur ingevreten. Ook bij niet-godsdienstige mensen. Neem alleen al de uitdrukking „vrije tijd”. Je kunt alleen maar vrij zijn als je de rest van de tijd gebonden bent, aan werk. Dus zonder werk ook geen vrije tijd. Eerst de vetrandjes opeten en dan het vlees. Eerst werken, dan rusten. Werk is nummer één. Met als gevolg dat een werkloze toch niet helemaal koosjer is. En verder, dat we vaak niet weten wat we met onszelf aan moeten als we niet werken. We voelen ons nutteloos, zonder vast ritme. En wat veel erger is, is dat de status van mensen wordt afgemeten aan wat ze doen. Als je niet werkt ben je verdacht. *Te lui om te werken, profiteur, van onze belastingcenten.* En als je niet echt duidelijk ziek bent, zit je *lekker thuis op kosten van de baas.* Dat is het systeem, zo denken wij. Er bestaat een morele plicht tot arbeid.”

Verloren generatie

„Maar laten we wel wezen. We zitten nu met problemen die groter zijn dan ooit. De werkloosheid is de laatste jaren enorm gestegen en onvergelijkbaar hoog geworden. Het aantal langdurig werklozen wordt groter. Steeds meer onplaatsbare mensen, die stilstaan, geen ervaring opdoen en daarom nog minder kans hebben. We zitten met een verloren generatie. Mensen van achttien tot achtentwintig die nooit meer aan het werk zullen komen. Die worden

overgeslagen, zijn overbodig. Werkgevers nemen de mensen die morgen of overmorgen van school komen.

Dan ga je als ambtenaar iets verzinnen. Zelf ben ik één van de initiatiefnemers voor het werken met behoud van uitkering. Wij hebben ook voorgesteld om de sollicitatieplicht wat te versoepelen. Mensen hebben al tientallen keren hun hoofd gestoten. Dan kun je niet gaan verkopen dat ze dat maar moeten blijven doen, terwijl iedereen weet dat het zinloos is. Dat is sociologisch en psychologisch onverantwoord.”

Verskillende reacties

„Maar wat moet je als je buiten de kode valt? Ik zie mensen op verschillende manieren reageren. Ze worden rekalcitrant. Gaan als vandalen tekeer in treinen, slaan mensen in elkaar. Ze trekken zich terug. Roepen dat het hun eigen keuze is om niet mee te doen. Gaan daar zelfs in geloven en beginnen een eigen bedrijfje of zoiets. Een soort rechtvaardiging voor zichzelf. Of mensen zoeken andere, tweede-keus bezigheden. Vrijwilligerswerk. Zo houdt men de eer aan zichzelf. Dat moet je ook doen om niet te verzuipen. Maar het blijft een vlucht poging.

Werken is dus belangrijk. Veel mensen gaan te zwaar gebukt onder hun werk en zouden best iets anders willen. En verder is voldoende geld een punt. Eigen geld, waar het individu vrij over kan beschikken.

Laten we het dan nu eens hebben over

het basisinkomen. Argument tegen is dat mensen zonder financiële prikkel niet zouden willen werken. Ik geloof daar niet in. Ik denk zelfs dat mensen de vrijheid zullen krijgen dat te doen wat ze wel leuk vinden, waar ze achter staan. Omdat ze makkelijker kunnen wisselen van baan, geen financiële motieven houdt ze tegen. En omdat basisinkomen gekoppeld moet worden aan verregaande arbeidstijdverkortingen zullen er ook meer banen te vergeven en te ruilen zijn. Mensen krijgen een keuze en dat is goed.

Aan de kant van de arbeid betekent het ook een doorbraak. Er is veel zwaar, vuil, gevaarlijk werk wat geen aanzien heeft en bovendien slecht wordt betaald. Met een basisinkomen kun je je daartegen verzetten. Niemand zal dat werk onder die omstandigheden nog willen doen als ze toch genoeg geld hebben om van te leven. Dus zeggen ze dan: luister eens werkgever, ik wil dat best doen, maar dan voor meer geld en vooral onder betere arbeidsomstandigheden. Meer te vertellen ook. En die werkgever zal wel moeten. Dat is een positief effect. Dat men niet meer zo afhankelijk is van de arbeidsmarkt. Dat vind ik prima.

Arbeid herwaarderen

Toch ben ik bang dat juist in dat vuile werk werkgevers zullen kiezen tegen menselijke arbeid en voor machines. Veel banen zullen volgens mij verdwijnen, omdat het aanpassen van de arbeidsomstandigheden te duur is.”

Is dat erg?

„Nee, in principe is het niet erg dat slecht werk verdwijnt, maar de werkloosheid wordt zo niet erg opgelost. In tegendeel, ik denk dat – zelfs zonder basisinkomen, dat moet ik toegeven – we nooit meer onder die 750.000 werklozen zullen komen. Er komt alleen meer werk in bijvoorbeeld de computersector, waar ze bedenken hoe ander werk overbodig gemaakt kan worden.“

Dan moet je het begrip „arbeid“ herwaarderen. Huishoudelijk werk, vrijwilligerswerk, burenhulp, dat is allemaal werk wat nu niet betaald wordt en dus ook niet als arbeid geaccepteerd. „Jazeker, dat is een ander pluspunt. Arbeid zal breder worden en beter verdeeld. Als je al een basisinkomen hebt, hoeft je niet meer veertig uur te werken, maar is vijftien of twintig ook genoeg. Dan kun je als man een deel van het huishoudelijk werk overnemen in de rest van de tijd. Om zo je partner de kans te geven ook te gaan werken. Ziedaar, arbeidstijdverkortening en rol doorbreking in één klap bereikt.“

Nadelen basisinkomen

„Toch ben ik niet voor het basisinkomen. Want ik zie ook nadelen. Je krijgt er veel arbeidszoekers bij. Vrouwen vooral, met nauwelijks opleiding. Met kinderen vaak, waardoor ze gedeeltelijk aan huis gebonden zijn. Die vrouwen hebben weinig kennis en ervaring. Toch zul je ze moeten kunnen plaatsen. En dat zie ik niet zo gebeuren. Verder is het onbetaalbaar, naar mijn berekeningen én die van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.“

We zijn er weer. Het grote argument. Zoete lieve Gerritje. We gaan in de clinch over cijfers. Rapporten, berekeningen en onderzoeken komen op tafel. Een kassetteband later zijn we niets verder. Evenveel argumenten voor als tegen invoering van het basisinkomen en zelfs cijfers en getallen zijn niet eenduidig.

We laten die verder rusten. En gaan over naar het volgende argument.

„Ik denk dat bij de invoering van het basisinkomen de verschillen niet zullen verdwijnen. Mensen zonder kennis of ervaring gaan er tien of twintig uur bij werken, terwijl mensen met veel kennis en ervaring die leuk werk doen, langer zullen werken. Met alle financiële verschillen van dien. En dan praat je nog niet eens over verschil in aanzien en gevoel van eigenwaarde. Maar ik geef toe dat die verhoudingen nu veel strakker liggen.“

„Kijk, mensen lopen vaak vast. Er is geen mogelijkheid om van baan te wisselen, omdat je niet ongestraft ontslag kunt nemen. Begin je ergens op je twintigste, dan heb je dikke kans dat je daar met pensioen gaat. Dat is slecht voor mensen. Met een basisinkomen zijn er meer mogelijkheden. En dus veelzijdigere mensen, met meer interesses en minder treurigheid. Studeren wordt ook weer mogelijk, of gewoon eens even

een tijdje rust nemen. En het zou voor mannen heel goed zijn als ze hun kinderen eens wat vaker zagen en een deel van de verzorging op zich zouden kunnen nemen.“

Ik vind basisinkomen een heel humanistisch idee. Zelfbeschikking, keuzevrijheid van de mens. De mens is een individu, anders dan anderen en moet de mogelijkheid krijgen om mens te zijn en zich te ontplooiën.

„Ja, basisinkomen brengt onafhankelijkheid met zich mee. Je kunt kiezen tussen werken of niet werken. Of een beetje werken. En welk werk je wilt. Maar daar staat tegenover dat je altijd afhankelijk blijft. In dit geval van een basisinkomen. En dus van de mensen en de instanties die het uitbetalen.“

Altijd afhankelijk

Ik zeg dat ik dat een flauw argument vind. Afhankelijk ben je immers altijd. Maar het is niet zo erg afhankelijk te zijn van een instantie die alleen verplicht is mij geld te geven en zich verder niet met me mag bemoeien. Dat heb ik liever dan met handen en voeten gebonden te zijn. Financieel – en dus ook emotioneel – aan een kostwinner waardoor ik geen individu meer ben, maar de helft van een stel. Zo dat ik niet vrij ben om weg te gaan als ik dat wil. Zo lopen er naar iedereen afhankelijkheidslijntjes. Van de puber naar zijn ouders, van de vrouw naar haar man, van werknemer naar werkgever. Dat is me te veel afhankelijkheid. Vooral als er dan nog een overheid is die zegt dat ik geen kilo vlees mag aannemen van een man waar ik niet mee samen woon, en dat ik er ook niet af en toe mee mag slapen. Die inbreuk op mijn persoon vind ik veel te ver gaan. Het invoeren van een basisinkomen zou dat voor een groot gedeelte toch oplossen.

„Natuurlijk ben ik als iedere humanist voor economische zelfstandigheid voor

iedereen. Een eigen inkomen voor vrouwen en mannen. Pas dan zijn mensen in staat in vrijheid verhoudingen aan te gaan en te beëindigen. Dan zijn die relaties pas echt waardevol. Daarom is de huidige situatie, uit ethisch oogpunt – en dat is mijn persoonlijke mening – onaanvaardbaar en moet hij dus veranderen. Maar dat is theorie. Als je mensen economisch gelijk maakt, moet je ook zorgen dat ze gelijke kansen hebben. Dus meer scholingsmogelijkheden, kinderopvang en vooral weg met de vooroordelen over wat vrouwen wel of niet zouden kunnen. Het enige beroep waar het verschil tussen een man en een vrouw belangrijk is, is prostitutie. En tegenwoordig zelfs daar niet meer, heb ik begrepen.“

„Basisinkomen zou een mogelijkheid zijn om al deze zaken tegelijk te verkrijgen. Toch is de Emancipatieraad al sinds jaar en dag tegen. Zij zijn bang dat vrouwen alsnog niet aan het werk zullen komen. En dat hun kansen verkleinen zijn als je arbeid niet meer als recht kunt eisen. Ook denken ze dat met een basisinkomen de strijd voor de vrouwenemancipatie als beëindigd zal worden beschouwd. Zo van: ze kunnen nu toch alles, dus wat zeuren ze nog? Hun konklusie is dat basisinkomen alleen maar tegenwerkt. Ik kan die angst prima meevoelen. En ik ben geneigd meer in die angstige voorspelling te geloven dan in jouw optimistische beeld. Een ander risico vind ik dat we het aan individuen overlaten of ze wel of niet werken. We hebben daar dan geen zicht meer op. En dus ook niet op mensen die dreigen te verzuipen omdat ze al zo lang werkloos zijn. Ze zijn immers niet meer geregistreerd? Zij zijn verantwoordelijk, wij niet. Ik ben bang dat mensen zich in de steek gelaten gaan voelen. En dat zou ik toch ten koste van alles willen voorkomen.“

Maar echt, ik ben er nog niet uit of ik voor of tegen het basisinkomen ben. Ik kom er nauwelijks aan toe om daar rustig over na te denken. Dat is de ellende. Je bent zo bezig met korte-termijn oplossingen, dat je aan de structuren niet toekomt. En zo komt je eigenlijk nooit een stap verder.“

Ingeborg van Teeseling

TOT DE NATUUR BEHOORT DE AARDE EN HAAR VOLHEID

In de Humanist van september 1985 stond een beschouwing van Coen Roos onder de titel „De aarde en haar volheid.” Na deze publikatie reageerden verscheidene lezers op het verzoek om reacties. De redactie van de Humanist plaatste enige reacties in de brievenrubriek in daaropvolgende nummers van de Humanist. In onderstaand artikel sluit Coen Roos de discussie. Hij gaat hierbij in op de kritiek.

Voor de reacties ben ik bijzonder erkentelijk. Voorzover inzenders een afwijkende mening hebben gegeven, respecteer ik die niet alleen maar blijf deze wegen in mijn standpuntbepalingen want (en ik volg hier een betoog van Sj. Bijleveld in Barchembladen van oktober): „natuurlijk is de waarheid waar ik voor sta waarheid. Anders stond ik er niet voor. Maar het is mij ook bekend dat die waarheid een andere kant en zelfs andere kanten heeft. Het is mij ook duidelijk dat die andere kanten voor mij die voor mijn eigen waarheid sta, belijst niet makkelijk te achterhalen zijn. Daarom heb ik zo'n behoefte aan tegenstanders. Bij het jagen naar waarheid heb ik mijn tegenstander nodig. Hij kan mij aanwijzen wat ik niet heb en alleen niet kan vinden.”

Door de beperkte ruimte die mij door de redactie is toegemeten, volsta ik met een verduidelijking van mijn stellingen en waar nodig rechtzetting als mijn bedoelingen niet juist zijn weergegeven. Op elke kanttekening ingaan zou slechts een brei van woorden opleveren waarin de samenhang verloren zou gaan.

Het artikel in het septembernummer verscheen onder de titel „De aarde en haar volheid”. Dit had eigenlijk moeten zijn: Tot de natuur behoort de aarde en haar volheid. Door deze verkorting dekten titel en strekking van het betoog (waarbij de nadruk juist lag op de woorden: Tot de Natuur behoort) elkaar niet voldoende.

De Aarde en haar Volheid.

De Aarde zie ik als een organisme vol krachten die daarin besloten en daarop werkzaam zijn. Eén van die krachten is de mensheid die door haar voortplantingsdrift (aangewakkerd door de omstandigheden in arme gebieden) naar het oordeel van Harry Dissen de Aarde boordevol heeft gemaakt. Uit de gegeven definitie kan echter geenszins „alleen het positieve” worden afgeleid (zoals Gerson Lohman veronderstelt.)

De Natuur en de mens.

In de aanhef van mijn beschouwing stelde ik dat de mens een voortbrengsel van de natuur is. Zijn scheppingsvermogen, speurzin, wetensdrift en vernietigingsdrang zijn derhalve voortbrengselen van de natuur met haar formaties en déformaties.

De mens kan zich als voortbrengsel van de natuur niet tegenover de natuur opstellen. Met die stelling van Gerson Lohman ben ik het eens. Wel kan hij zich, als zijn vernietigingsdrang de

overhand zou krijgen t.o.v. zijn schepend vermogen, ontwikkelen tot een (gezien uit menselijk oogpunt) déformatie van de natuur, die, als men de mens als voorbeeld neemt (en ook daarin val ik Gerson Lohman bij) vol tegengestelde krachten zit.

De mens en de zin van het leven.

„Alles wat je doet is zinloos” staat met grote letters op de voorpagina van het septembernummer van de Humanist. Afgaande op het interview met Jan Willem van de Wetering had er echter moeten staan: „de zin van het leven wordt ontleend aan het doen”. Want als je ongelukken wilt voorkomen moet je een vuilnisbak die op straat ligt en gevaar oplevert voor het verkeer, op de stoep zetten en je moet je hand uitsteken als je op een scooter een hoek omslaat (zie het betreffende interview).

De mens als drager van waarden.

Met de uit mijn pen gevloeide zinsnede „de mens als drager van waarden die hem kunnen verheffen boven zijn ingeschapen biologische driften en functies” ben ik (gelet ook op de verschillende commentaren) niet erg tevreden. Lichaam en geest zijn biologisch gezien onverbrekkelijk met elkaar verbonden. Dankzij mijn lichaam kan ik met de pen in de hand mijn gedachten vastleggen. Doch ofschoon de filosoof Benedictus de Spinoza reeds in 1677 is overleden, heeft zijn geest-gekrystalliseerd in zijn geschriften – mij toch nog geïnspireerd bij het schrijven van mijn beschouwing. Het driftmatig geweldplegen ter verzekering van macht acht ik van een lagere orde dan de creatie van een kunstwerk of het genieten daarvan.

Epiloog.

Zoekend naar woorden die kunnen bijdragen tot een synthese, die zo niet alle dan toch de meeste inzenders zou kunnen bevredigen, ben ik terecht gekomen bij de bioloog Julian Huxley, de eerste directeur-generaal van UNESCO. Met enkele citaten van hem hoop ik een zinvolle afsluiting van stellingen, bijval en kritiek te bewerkstelligen.

„De tegenwoordige tijd is de eerste periode in de lange geschiedenis van onze aarde, waarin het evolutionaire proces met de mens als instrument de eerste stap heeft gezet op de weg naar zelfbewustzijn. Door zich van zijn eigen bestemming bewust te worden, is de mens zich bewust geworden van de bestemming van het hele evolutionaire proces op deze planeet; de twee zijn niet te scheiden.”

„De mens staat nog slechts aan het begin van de periode van zijn evolutionai-

re overheersing en er strekt zich nog een onmetelijk gebied van nooit-gedachte mogelijkheden voor hem uit.”

„Het evolutionair humanisme houdt o.a. in dat de mens het enige instrument is dat de verdere voortgang van het leven kan verwezenlijken, en tegelijkertijd het struikelblok is op het pad naar deze verwezenlijking. Zijn eerste duidelijke tegenstander was de vijandige buitenwereld; maar de enige werkelijk gelijkwaardige tegenstander is hijzelf. De mens heeft geleerd voor een groot deel de krachten van de uitwendige natuur te begrijpen, te beheersen en te benutten; hij moet nu hetzelfde leren doen met de krachten van zijn eigen natuur.”

„Voor het evolutionair humanisme is het creëren van meer en volwaardiger schoonheid een van de belangrijkste doelstellingen van de mens. Verzuimen schoonheid te scheppen is plichtverzaking en het creëren van lelijkheid en gemeenheid is immoreel. Naar humanistische maatstaven gemeten zijn steden en andere delen van de door mensenhand geschapen kunstmatige omgeving, grotendeels te veroordelen.”

„Als het tot volledige ontwikkeling brengen van het individu en het vervolmaken van menselijke mogelijkheden het belangrijkste doel van onze evolutie is, dan is iedere overbevolking die ondervoeding en ellende met zich brengt of de materiële hulpbronnen van de wereld weg doet slinken of de bronnen van schoonheid en intellectuele voldoening drooglegt, uit den boze.

„Het onderzoek naar de menselijke natuur en haar mogelijkheden is nog nauwelijks begonnen. Een uitgestrekte Nieuwe Wereld, waarvan de mogelijkheden nog niet in kaart zijn gebracht, wacht op haar Columbus.” (ontleend aan „Religie zonder openbaring” uitgave Lemniscaat)

Met dit visionaire en inspirerende beeld dat naar ik hoop velen zal bemoeiden worden de beschouwingen over natuur, aarde en mens afgesloten.

Coen Roos

Rietkerk: vloeken mag

Vloeken mag. Dat is het antwoord van de minister van binnenlandse zaken Rietkerk op vragen van het GPV-Kamerlid Schutte. Volgens de minister valt vloeken in beginsel aan te merken als een openbaarmaking van een gedachte of gevoel. Hiervoor is volgens de grondwet geen voorafgaande toestemming nodig.

Ook vindt de minister het niet de taak van de overheid om deze „nationale ondeugd” (Schutte) terug te dringen.

Uw gelukwens in max. 40 woorden

Dit jaar bestaat het humanistisch Verbond veertig jaar. Dat wordt gevierd. Officieel op 4 maart in het Concertgebouw, maar ook plaatselijk worden er door de gemeenschappen festiviteiten georganiseerd. Ook de media van het Verbond zullen dit jaar veel aandacht aan het jubileum besteden.

In dat kader geeft de redactie van de Humanist de lezers de gelegenheid om in het komende maartnummer hun (geluk)wens te plaatsen. Laat ons weten hoe u aankijkt tegen het veertigjarig bestaan van het Verbond. Bent u tevreden met wat is bereikt, of teleurgesteld over wat niet is bereikt?

Is er reden om de toekomst van het HV met goede moed tegemoet te zien, of heeft u er een zwaar hoofd in?

Misschien wilt u het Verbond ook wel wijzen op iets wat volgens u nou net erg belangrijk is.

Wat u ook wilt zeggen, er is nu de gelegenheid voor! Stuur ons uw hartekreet, uw gelukwens en wij maken er iets moois van. Wat u moet doen is het volgende. U knipt onderstaand rechthoekje uit en schrijft, typt of tekent uw boodschap of wens. Vervolgens plakt u het op een briefkaart en stuurt het ons toe. Als u het blad niet wilt verknippen, kunt u ook zelf een blokje op de briefkaart tekenen. Als u maar binnen de afmetingen 4 bij 5½ cm blijft. U mag daarnaast ons ook gewoon een tekstje sturen, als u maar maximaal veertig woorden gebruikt. Voor 10 februari sturen naar: redactie Humanist, postbus 114, 3500 AC Utrecht.

VERBOND VIER BESTAAN FEEST

Op 17 februari 1986 is het precies veertig jaar geleden dat het Humanistisch Verbond werd opgericht. Het Verbond zal in het komende jaar ruime aandacht besteden aan deze mijlpaal.

Het bestuur heeft besloten om op 4 maart het jubileum officieel te vieren met een feestelijke dag in het Concertgebouw in Amsterdam.

De jubileumdag begint om precies 10.30 uur (de deuren van de zaal gaan al om 10.00 uur open). De dag eindigt om 17.00 uur, waarna er tot 19.00 uur een receptie zal worden gehouden.

Eén thema zal deze dag centraal staan: de gelijkberechtiging op grond de levensovertuiging. In de ochtend zal een forum van sociale en ethische aspecten van dit thema bespreken. Het forum zal bestaan uit vertegenwoordigers van verschillende politieke en levensbeschouwelijke stromingen in Nederland. Vervolgens zullen 's middags de politieke aspecten van gelijkberechtiging centraal staan. Kopstukken van de grootste politieke partijen komen dan aan het woord.

Verder zal er een terugblik worden gegeven op de geschiedenis van het Humanistisch Verbond en zal het jubileumboekje officieel worden aangeboden. HV-voorzitter Rob Tielman zal vervolgens een toespraak houden over de taak van het Verbond nu en in de toekomst. Ook minister-president Lubbers heeft toegezegd het woord te voeren op deze jubileumdag van het HV. Er zal dus veel worden gezegd deze dag. Maar uiteraard ook muziek in het Concertgebouw: het Haags Hoorn Trio is op 4 maart present en de zangeres Lucia Meeuwssen zal optreden met begeleiding van haar ensemble.

VEERTIG JARIG UK OP 4 MAART

D.m.v. onderstaande bon kunt u zich voor deze dag opgeven.

Vóór 20 februari inzenden aan: Humanistisch Verbond, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht (geen postzegel nodig!).

Voor deelname wordt een bijdrage in de kosten gevraagd van f 20,- p.p., zonder lunch f 10,- p.p. Dit bedrag gaarne overmaken op gironummer 197930 van het HV te Utrecht. Deelne(e)m(st)ers ontvangen tijdig het programma, toegangkaart en consumptiebonnen voor de receptie.

B O N

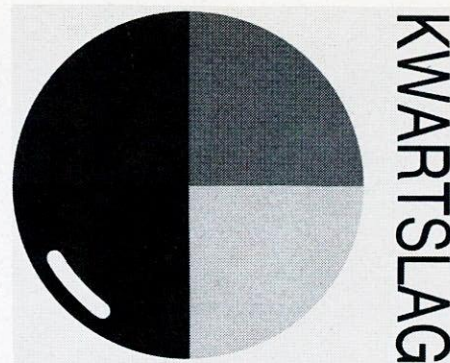
Ja, ik geef mij op voor de viering 40 jaar HV op 4 maart 1986.

Ik neem wel/niet* deel aan de lunch.

Ik maak f 10,- p.p. (zonder lunch) of f 20,- (met lunch) over op gironummer 197930 van het HV te Utrecht.

*Doorhalen wat niet van toepassing is

Naam:
Adres:
Woonplaats:
Tel.:
Aantal plaatsen:

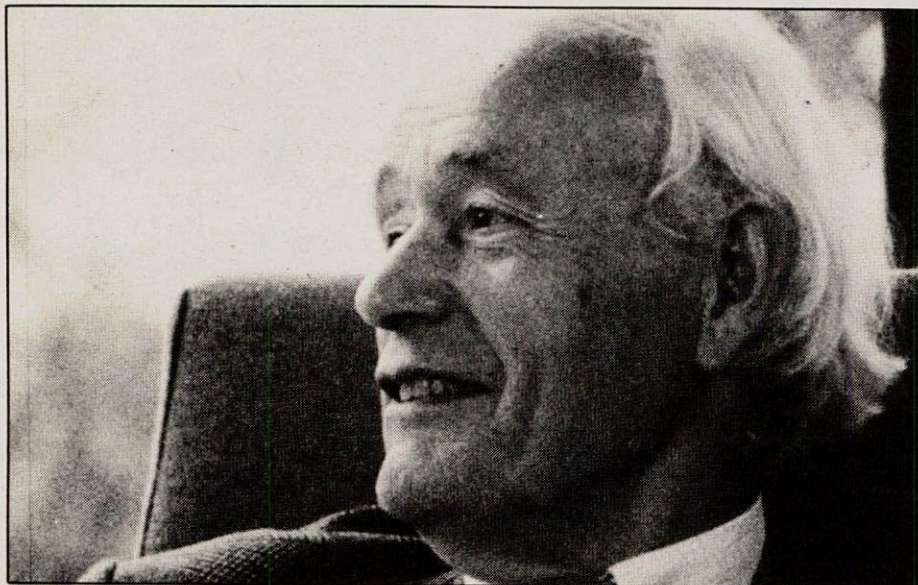
VEEL JUBILEUM OP HV- RADIO & TELEVISIE

Het Humanistisch Verbond is zich al druk aan het warmlopen voor het aanstaande veertigjarig bestaan. Ook de media van het Verbond zullen de nodige aandacht gaan besteden aan hun jarige vereniging. HV-radio komt 's avonds met een extra „Voordeel van de Twijfel” in de lucht (van 22.30 tot 23.30 uur, op welke zender is nog niet bekend). De televisie zal op 3 maart een speciale documentaire uitzenden. Hierin wordt het tijdsgewricht geschetst waarin de oprichting van het Verbond plaatsvond. Door het tonen van filmfragmenten, getuigenverslagen en kranteknipsels zal duidelijk worden waarom het Verbond juist toen ontstond. Deze televisierekonstruktie is samengesteld door Ageeth Scherphuis, Anita van Ommeren en Rob van der Linden.

Daarnaast is het de bedoeling dat op 4 maart, de dag dat het jubileum van het HV wordt gevierd, een televisieploeg uitgebreid opnamen zal maken. Diezelfde avond zal dan een impressie van een half uur worden uitgezonden op televisie (Nederland 2, van 23.00 tot 23.30 uur). Behalve uiteraard een gefilmd verslag van het officiële gebeuren, zullen dan ook in de wandelgangen worden gesproken met mensen van het eerste uur, nieuwkomers, tegenstanders en wie verder voor de voeten komt lopen. Er is een speciale zendtijd voor deze Kwartslag-Extra aangevraagd. In uw programmagids kunt u de exakte aanvang van deze jubileumuitzending vinden.

HET
VOORDEEL
VAN DE
TWIJFEL

Jan Brandt Corstius

Bij het vernemen van het overlijden van J. C. Brandt Corstius gingen mijn gedachten zo'n twintig jaar terug. In 1963 was de Wet op het Voortgezet Onderwijs (in de wandeling: de Mammoetwet) in het Staatsblad verschenen. Het wachten was nog op een Algemene Maatregel van Bestuur, die de financiering van het Humanistisch Vormingsonderwijs mogelijk zou maken (Ben ik goed geïnformeerd, dan wacht het HV er nog altijd op). Inmiddels ging in het Verbond een commissie aan het werk om inhoud en organisatie van het HVO handen en voeten te geven. Als jong functionaris en ambtelijk sekretaris werd ik toegevoegd aan de commissie waarin ook prof. dr. J. C. Brandt Corstius zitting had. Door zijn ervaring in het middelbaar onderwijs en zijn heldere inzicht in en betrokkenheid bij het maatschappelijk gebeuren, had hij grote invloed op de lesprogramma's die in die dagen werden ontwikkeld voor het middelbaar en hoger algemeen voortgezet onderwijs.

Wat kan iemand van een jongere generatie doen bij het overlijden van iemand die hij helaas maar enkele jaren van dichtbij heeft meegemaakt? Iemand die in de omgang zoveel hartelijkheid en waardigheid uitstraalde dat de herinnering daaraan na twintig jaar nog springlevend is. Ik heb gekozen voor het opnieuw lezen van publikaties van zijn hand, die nog in hoge mate aktueel zijn of zouden moeten zijn.

Opvoeding en onderwijs

Over het Humanistisch Vormingsonderwijs zelf heeft Brandt Corstius nauwelijks iets gepubliceerd, maar wel van tijd tot tijd over grondslagen en doelstellingen van het onderwijs in zijn algemeenheid. Er is daarin ook een zekere ontwikkeling vast te stellen. In 1957 is hij een warm pleitbezorger voor de idee van de openbare school, inhoudende het begrip algemene school. „Een school toegankelijk voor alle rassen, klassen en standen en waarvoor geen schoolgeld wordt verlangd of betaling naar draagkracht, naar de praktijk, zoals die zich in onze tijd heeft ont-

wikkeld; algemene school óók, omdat zij een school is voor kinderen uit alle geestelijke milieus, onder erkenning, dat zulk samengaan door de levensopvattingen van de ouders niet altijd mogelijk blijkt. De voorkeur voor de algemene school is die van een democratische, sociaalvoelende tijd en van mensen voor wie de verdraagzaamheid een belangrijk goed is.” (–) „De echte fundering van de idee der algemene school is gelegen in enkele essentiële levenswaarden. In de eerste plaats: de menselijke verbondenheid, de innerlijke beleving van gelijkheid in het menselijke, van een deel te zijn der ene mensheid temidden van alle andere leven. Waar

de erkenning van die verbondenheid ontbreekt of haar vorm en praktijk niet kan vinden, krijgen willekeur en rechteloosheid, tenslotte onderdrukking en geweld hun kans.”

De samenwerkingsschool

Aan het eind der vijftiger jaren neemt het Humanistisch Verbond het initiatief tot een „Studiecommissie doelstelling algemene school”, waaraan in de loop der jaren ook mensen van hervormde en rooms-katholieke huize gaan meewerken. Dit leidt uiteindelijk tot het rapport „Naar een Samenwerkingsschool” (1972). In de omschrijving van wat een samenwerkingsschool inhoudt, zijn duidelijk de ideeën van Brandt Corstius herkenbaar. Zijn eigen uitgangspunt is daarbij (1973): „vandaag gaat het om een schoolorganisatie die moet voldoen aan de eis, dat ieder de opvoeding, de vorming en het onderwijs ontvangt, die zowel beantwoorden aan zijn individuele aanleg en situatie als aan de voorwaarde zich te kunnen ontplooiën in een maatschappij waarin kennis snel veroudert.”

Hij is dan redelijk optimistisch over het verwezenlijken van het idee van de samenwerkingsschool.

Maatschappelijke vorming

In 1977 schrijft hij over de samenwerkingsschool en maatschappelijke vorming. Daarover zegt hij onder meer dat „de huidige ontwikkeling van de maatschappij zelf die sterker dan voorheen de noodzaak voelbaar maakt van een onderwijs dat erop is gericht het maatschappelijk bewustzijn en inzicht te bevorderen. Daarentegen versterken de grote uitgaven die het onderwijs vergt de neiging de kosten af te wegen tegen de behoefte van de maatschappij aan een bepaald aantal mensen in bepaalde functies.” Hij constateert, dat „de voorstanders van de samenwerkingsschool uitgaan van het kind in het perspectief van zijn zelfbestemming. Dit betekent natuurlijk niet dat er met de directe behoeften van de maatschappij geen rekening zou worden gehouden, of dat een eigen normontwikkeling van de leerling wordt voorgestaan die in maatschappelijk opzicht vrijblijvend kan zijn. Maatschappelijke vorming vatten zij op als een pedagogisch handelen dat de zelfontplooiing beoogt van mensen die in verantwoordelijkheid voor en met anderen, en in bewustzijn van de waarden die hen tot handelen drijven, deelnemen aan het maatschappelijk leven.”

Minder optimistisch

In 1979 komt hij nogmaals terug op de openbare en de samenwerkingsschool, maar is dan al wat minder optimistisch. Hij besluit het bewuste artikel met de opmerking, dat „men op dit moment alerwegen een hernieuwde tendentie

naar het betrekken van verzuilde stellingen ziet. Juist daarom is voor het onderwijs de samenwerkingsschool een uitdaging, zowel voor christenen als niet-christenen. Het gaat daarbij om een gezamenlijke poging tot wederzijdse verstandhouding en om het onderwijs de grondslag te geven die het in deze tijd behoeft om de geestelijke weerbaarheid van de leerlingen te bevorderen."

In zijn afwijzing van humanistische scholen omschrijft hij en passant de drie terreinen waarop het Humanistisch Verbond zich dient te bewegen: „Voor zover het moderne humanisme

zich in Nederland institutionaliseert, wordt het gemotiveerd door (deze volgorde is geen rangorde); a) de behoefte aan bezinning op de humanistische levensovertuiging en aan de doordening van het humanisme; b) de vraag om geestelijke begeleiding, verzorging en vorming; c) bestrijding van de discriminatie van ongodsdiensigen."

Kort voor zijn dood zegt hij over de waarde van zijn inzet voor de samenwerkingsschool in een interview in de Humanist: „Praktisch gesproken is de Samenwerkingsschool nauwelijks van de grond gekomen. Maar de ideeënwereld die erachter zit, werkt nog steeds door."

Jan C. Brandt Corstius 1908 – 1985

Jan Brandt Corstius studeerde Nederlandse taal en letteren en promoveerde op een studie over de dichtersocialist Herman Gorter. Was gedurende enige tijd leraar Nederlands in Amsterdam en daarna hoogleraar in de vergelijkende literatuurwetenschappen te Utrecht.

In de twintiger- en dertiger jaren was hij actief in de *Nederlandse Bond van Abstinente Studerenden* en achtereenvolgens redakteur van *Jonge Kracht*, *De Jonge Gids* en *Fundament „onafhankelijk maandblad voor politiek en cultuur"*. In deze redactie leerde hij Jaap van Praag kennen, die na de Tweede Wereldoorlog het initiatief zou nemen tot het oprichten van het Humanis-

tisch Verbond.

In de dertiger jaren was Brandt Corstius overtuigd pacifist en lid van de *Jongeren Vredesactie*. Hij gold als de deskundige op het gebied van de *Pacifistische Volksverdediging*, dat rond 1937 tot stand kwam en gebaseerd was op de ideeën van Bart de Ligt. Hij was met name actief bezig met de vraag hoe de Pacifistische Volksverdediging een akseptabel plan zou kunnen worden voor bredere lagen van de Nederlandse bevolking dan alleen de kring van Jongeren Vredesactie. Hij behoorde in 1946 tot een van de mede-oprichters van het *Humanistisch Verbond*, waaraan hij verder veel van zijn vrije tijd besteedt. Naast zijn vakgebied – de litera-

tuur – wordt hij vanuit de humanistische gedachtenwereld de grote voorvechter voor de openbare, algemene school en de samenwerkingsschool. Ook hier gold zijn grote zorg de plannen voor een dergelijke school zo op te zetten dat zij voor grote delen van het Nederlandse volk aanvaardbaar zou zijn – ongeacht maatschappelijke rangen en standen of geloofs- en levensovertuigelijke opvattingen.

Jarenlang was hij hoofdbestuurslid van het Verbond, redakteur van *Rekenschap*, gedurende enige tijd redakteur van *Mens en Wereld*, (de voorganger van de huidige *Humanist*), en curator van de bijzondere leerstoelen vanwege de Stichting Socrates.

Wanneer wij de no-nonsense-tijd weer eens te boven komen, waarin vorming en onderwijs de dienstmaagd zijn van de arbeidsmarkt, dan zal er weer aandacht zijn voor waar het werkelijk om gaat bij de opvoeding van de opgroeiende jeugd en dan zal het gedachtengoed van J. C. Brandt Corstius een waardevolle richtsnoer zijn in die aandacht, dat denken en handelen.

Een andere Brandt Corstius

Op diverse plaatsen is Brandt Corstius herdacht als een eminent geleerde. D. W. Fokkema schrijft in de *NRC/Handelsblad* over het internationale aanzien als humanistische comparatist (beoefenaar van de vergelijkende literatuurwetenschap).

Menigmaal schreef Brandt Corstius over oude en nieuwe literatuur in de humanistische bladen waarvan hij redakteur was. Daarbij werd altijd het humanistische gedachtengoed van de auteur op heldere wijze belicht. Henk Bongers schrijft in een herdenkingsartikel in *Rekenschap*, dat Brandt Corstius zijn leven lang bewonderaar was van Herman Gorter, „maar die bewondering zal wel gebaseerd zijn geweest op diens dichterschap, niet op diens steile marxistische overtuiging". Zelf schrijft Jan Brandt Corstius hierover in een herdenkingsartikel ter gelegenheid van Gorters honderdste geboortedag: „Maar, aldus Gorter, in het marxisme werd de mensheid zich bewust van haar maatschappelijk-zijn en diens gevolge kon zij haar toekomst geheel in eigen handen nemen. Het werd de taak van iedere dichter aan het bewustzijn poëtische vorm te geven. Zijn werk was zodoende meer dan een dichtelijke weerspiegeling van dat bewustzijnsontwaken. Door zijn heldere beelden, zijn visioenen van de toekomst schonk het tevens dieper inzicht. Op deze wijze zou de poëzie de vorming en groei van het maatschappelijke bewustzijn begeleiden."

Brandt Corstius besluit het artikel met enkele volzinnen die iets over Gorter zeggen, maar wellicht ook iets over een kant van hemzelf die vaak minder duidelijk naar voren komt: iets van het religieuze humanisme, dat ook in meer of mindere mate in elke humanist schuilt. Hij schrijft: „Zouden we van Gorter, de socialist, slechts *Een Klein Heldendicht* en *Pan* bezitten, zijn werk zou geëindigd zijn met twee curiosa van de literatuurgeschiedenis. Maar uit dezelfde jaren stammen de honderden liedjes en verzen voor de geliefde, vrouw en wereld, het grote thema van zijn leven, zijn verlangen. „Zij geven de verbeelding van een kosmische beleving die, aards en zinnelijk, het heelal vol maakt van een warme gloed van liefde, oeroude menselijke beleving van de kosmos, door geen ervaring van het tegendeel te doven."

Chiel Verduijn

(Ten behoeve van deze beschouwing werd veelvuldig geput uit het tijdschrift *Rekenschap*, de jaargangen 1957; 1964; 1973; 1977; 1979 en 1986 en uit het maandblad *Humanist*, dec. 1984/jan. 1985 Cvn)

DE LIEFDE VAN SWANN VAN HET INGELOSTE

Allerliefste,

Zoals al mijn andere brieven, mag je deze ook beschouwen als een liefdesbrief. Het gaat, naar omstandigheden, met mij nog steeds redelijk, al doet de liefde nog steeds pijn. Ik weet zeker dat het me in deze brief ook weer niet zal lukken de vrolijke hartstochten te beschrijven die men vaak bij liefde vermoedt; hartstochten zijn nooit vrolijk. Ik weet niet of ik een romanticus ben, maar ik behoor wel tot die categorie tobbers die eerder de verschrikkingen zien van iets dat mooi heet te zijn, dan de schoonheid zelf.

Ik ben naar de film geweest. *Un Amour de Swann*. Gemaakt naar het boek, of beter de boeken van Marcel Proust. Boeken van hem heb ik nooit gelezen, wel eens een boekje over hem. Proust (1871-1922) was net als Flaubert een kluizenaar die op een bepaald moment in zijn leven koos voor de kunst en verder alles opgaf. Toen ik nog jong was – twee eeuwen terug – heb ik geprobeerd een verhaal van Proust te lezen, maar ik kwam er toen niet doorheen. Ik denk, dat ik zijn proza nu een stuk aangenamer zal vinden. Er is proza dat je alleen kan consumeren als het leven je enigszins gepokt en gemazeld heeft omdat het door iemand geschreven is die zelf de Louteringsberg moest beklimmen. Binnenkort ga ik dus zeker Proust lezen. Maar laat ik vertellen over de film.

Swann is een soort dandy. Een kunstkenner. Zijn hoogstaande vrienden zitten ook in de kunst, maar het is een milieu waarin de verveling heeft toegeslagen; men gedraagt zich volgens een bepaalde etiquette en wie niet tot dezelfde klasse behoort, hetzij door afkomst of door niveau, geniet weinig respect. Swann spreekt in het begin van de film over een ziekte waaraan hij lijdt – en snel wordt duidelijk dat hij in ieder geval ook lijdt aan de liefde die hij voor een zekere Odette heeft opgevat.

Wie is Odette?

Is Odette een femme fatale die als enig doel heeft om de manlijke wezens te vernietigen die haar beminnen?

Is zij een meisje van plezier?

Is het iemand die een oprechte liefde koestert voor Swann? Maar als zij die voor hem koestert, waarom laat ze hem dan zo lijden. En waar is Swann op uit? Denkt hij werkelijk dat zij de ware liefde vertegenwoordigt? Waarom wil hij haar? Waarom moet hij haar? Aanbidt hij haar slechtheid? Of is zijn adoratie een vorm van eigenliefde?

Het zijn deze vragen die de ontwikkeling in de film moeten houden.

De antagonist van Swann is Baron de Charlus. Hij is misschien wel de beste vriend van Swann, maar in wezen, hoe-

zeer ze ook gelijk tegenover het leven staan, toch zijn tegendeel. Baron de Charlus is homofiel en beseft meer dan Swann de tijdelijkheid, of de betrekkelijkheid, zo je wilt, van de liefde – Swann is daar niet van overtuigd.

We zien Swann letterlijk Odette achterna lopen. Men weet dat hij van haar houdt, maar men begrijpt dat niet.

„Je begrijpt, hoop ik,” zegt een vriend hem, „dat als je met haar trouwt, wij je dan niet meer kunnen ontvangen.”

Het suggereert dat er iets met Odette aan de hand is, en de argeloze manier waarop Swann op deze uitspraak reageert doet vermoeden dat hem dat niets kan schelen; zijn liefde blijkt groot. Maar desondanks is hij toch onzeker. Hij gaat de gangen van Odette na. Heeft zij verhoudingen gehad met vrouwen? Is het dat besef dat hem prikkelt, of boezemt hem dat juist afschuw in?

In de film zitten enkele flash-backs waarin we korte momenten zien van geluk tussen Odette en Swann. Het is niet alleen dat Odette hem erotisch weet te boeien – ze zijn nog niet met elkaar naar bed geweest – maar hem boeit haar hele verschijning. Hij lijdt als hij aan haar borsten denkt, maar hij lijdt evenzeer als hij de momenten voor zijn geestes-oog laat terugkeren waarin zij bij hem was en een onbedoeld geluk uitstraalde. Wat voelt hij werkelijk voor haar – daar wil hij achter komen.

Ze blijkt inderdaad in een bordeel te hebben gewerkt waar ze korte relaties aanknoopte met vrouwen. In een persoonlijk gesprek met haar dwingt hij haar ook min of meer tot die bekentenissen. Maar hoe moet hij dat beoordelen?

Is dat besef voldoende om niet meer van haar te houden?

Hij toetst zijn liefde aan haar. Hij bezoekt haar. Maar zij behandelt hem zeer geraffineerd; ze trekt hem aan, ze stoot hem af, en niets wijst erop hoe haar liefde voor hem is. Hij onderhoudt haar, maar hij doet dat uit vrije wil – hij kan ook niet anders. Maar houdt ze daarom van hem? Hij wordt er gek van. Maar is die gekte terecht? Maakt hij zichzelf niet gek?

Op een gegeven moment weet hij dat ze met een bepaalde familie naar de Opéra is. Daarna gaat zij met die familie dineren. Swann gaat haar achterna – mist haar bij de Opéra, maar ontmoet haar bij het diner. De familie heeft haar gekoppeld aan een andere man. Opzet? Wéér weet ze op een geraffineerde manier hem aan te trekken en af te stoten. Als het diner ten einde is, is de vraag: gaat zij met Swann mee of met de ander. Strijdt – zij laat uiteindelijk de beslissing afhangen van de familie met wie ze uit is en laat Swann staan. Er volgt een hevige uitbarsting. Houdt hij nog wel van haar? Terwijl hij loopt te foeteren, gaat hij naar haar huis. Ze slaapt, ontwaakt, laat hem binnen en is uiterst lief voor hem.

Daartussendoor zien we Charlus het aanleggen met een jongen. Die liefde mislukt. Baron de Charlus mietert de jongen uit de koets; hij wenst zich niet te binden en juist door afstand te bewaren – al gaat dat enigszins hardhandig – weet hij zich te handhaven.

Swann bevindt zich in het boudoir van zijn geliefde. Hij wantrouwt haar. Is ze echt alleen?

„Waarom wil je de liefde met mij niet bedrijven?” vraagt ze. Maar dat wil hij wel. Als ze in bed liggen, zegt ze: „Herinner je je mijn vriendin? Die gaat binnenkort trouwen.” Swann begrijpt het.

De volgende dag komt Baron de Charlus bij Swann op bezoek. „Nee,” konkludeert Swann. „ik houd niet meer van haar.” Waarop Baron de Charlus hem vraagt: „Wanneer ga je trouwen?”

Wat mij betreft, liefste, had de film toen afgelopen mogen zijn. Maar hij ging nog door. We zien Swann als oude man terugkeren bij zijn vroegere vrienden. Hem willen ze nog wel ontvangen, maar zijn dochter niet. Op straat ontmoet hij Baron de Charlus. Ze filosoferen over het leven. Swann blijkt inderdaad erg ziek te zijn. Hij zal over enkele maanden sterven. Zittend op een bankje samen met zijn vriend geeft hij zichzelf rekenschap van zijn leven. Ondertussen komt Mevrouw Swann langs. Het is Odette; hij heeft haar dus gekregen. Maar ten koste van wat? Er wordt over haar geroddeld. Baron de Charlus zegt nog: „Het leven heeft mij altijd doen denken aan een atelier waarin een heleboel schetsen liggen die nog moeten worden afgemaakt, elk wacht op zijn voltooiing.” Ja, wat heeft het bezitten van een illusie voor waarde?

Ik geloof, dat dat min of meer het thema

TELEURSTELLING VERLANGEN?

was van de film. Zolang de illusie er is en je die kunt najagen, heeft je leven zin. Maar als wordt ingewilligd wat je wenst, kan het alleen maar tegenvallen. Is dat zo?

Het lijkt me niet. Ik weet wel zeker van niet.

Misschien was het leven voor Swann afgelopen. Een estheet – iemand die alleen leeft voor de schoonheid, zal slechts schoonheid vinden in het uiterlijke; hij veronachtzaamt verder elke andere waarde. Geluk wordt niet bepaald door de mate waarin je je nog illusies kunt maken – het dromen kan hoogstens een onderdeel van het genot zijn.

Ik weet niet of ik de film goed heb begrepen. Wilde de regisseur, Volker Schlöndorff – bekend van *Der Blechtrommel* – laten zien dat vrouwen geraffineerde wezen zijn die er slechts op uit zijn om een man voor eeuwig te strikken? En dat mannen juist begeriger worden als ze niet kunnen krijgen wat ze hebben willen? Tja, – misschien. Maar een grote algemene geldigheid heeft zo'n inzicht niet.

Of wilde de regisseur ons misschien tonen dat uiteindelijk alles tegenvalt? Dat elk ingelost verlangen altijd uitloopt op een teleurstelling? Is dat niet banaal?

Wie door zijn eigen creativiteit datgene

heeft veroverd wat hij wil – zelfs al is dat een mens – heeft met recht iets om trots op te zijn en zodoende zal wat hij heeft bereikt zelden tegenvallen.

Zoals je weet vind ik een boek, op een vrouw en een kind na, het mooiste wat er is. Ik bedoel een boek dat je zelf hebt geschreven. Proust moet dat volgens mij ook hebben gevonden. Stel, dat hij inderdaad het inzicht had wat de regisseur trachtte te verbeelden, dan wordt dat, naar mijn smaak, geloochenstraft door het feit dat Proust één en ander toch waard vond om op te schrijven. Toen ik zestien was, was ik eens echt verliefd. Ik wist dat Zij mij niet zag staan. Ik herinner me nog dat ik haar op een feest tegenkwam, dat ik alle kanten van mijn persoonlijkheid opgepoetst en schoongewassen in de strijd zette – en uiteindelijk won ik haar. Inderdaad heeft het niet lang geduurd, maar ik kan er nog steeds met welbehagen op terugkijken – en soms naar terugverlangen.

En wat is er tegen een *femme fatale*? Zijn dat slechte vrouwen? Waarom? Omdat ze mannen met illusies achterlaten? Wanneer ze werkelijk van iemand houden doen ze zichzelf net zo veel pijn. En als het ze slechts te doen is om een man voor eeuwig en altijd te strikken, dan geef ik ze groot gelijk: zo

makkelijk is het niet iemand te vinden die een leven lang meegaat. Zelfs als ze verleiden voor hun eigen plezier, kan ik daar vrede meehebben – hoe treurig dat ook kan zijn.

Ja mijn lief, je ziet dat de film me heeft beziggehouden.

Het is een 19e-eeuws drama en een 19e-eeuws probleem.

Misschien heeft de regisseur toch gelijk en loopt alles altijd verkeerd af en loopt alles uiteindelijk uit op verdriet en teleurstelling. Maar dan nog zal ik me tegen zo'n zienswijze verzetten, al was het maar uit zelfbehoud.

Ook zal ik blijven verlangen. Maar op datgene wat ik met veel inspanning heb verkregen, zal ik trots zijn.

Daarom ben ik trots op jou.
Ik hoop, dat jij trots op mij bent.

Liefs: Theodor.

P.S. Lees nog eens het begin van deze brief: „Hartstochten zijn nooit vrolijk,” schreef ik, en ook: „Ik zie eerder de verschrikkingen van iets dat mooi is, dan de schoonheid zelf.”

En kijk dan eens naar het eind.
Heb ik mezelf tegengesproken?
Zoiets moet Swann ook gevoeld hebben. T.

Theodor Holman

Kernraketten nee

De heer G. P. Lucassen uit Den Haag stelt (Humanist nr. 11, 1985/1986) dat:

1. de kernbommen op Japan duizenden mensen het leven kosten maar *miljoenen mensen heeft gered*;
2. er geen onderscheid is tussen atoom- en andere wapens;
3. tussen mogendheden (zeg: in de internationale politiek) geen ethiek bestaat;
4. West-Europa door de Sowjet-Unie wordt gedwongen kernraketten te plaatsen;
5. „onze democratie“ dient te worden gepropageerd in het Oostblok.

Bij deze (door mij samengevatte) opmerkingen passen enkele kanttekeningen, eveneens samenvattenderwijs.

1. Steeds meer rijst twijfel over de humanitaire bedoelingen die hebben geleid tot het werpen van een atoombom op Hiroshima en nog meer bij die op Nagasaki. Zo goed als er nimmer gehoor is gegeven aan de dringende verzoeken om de aanvoerlijnen naar de vernietigingskampen in Nazi-Duitsland te bombarderen, zo goed zijn er heel andere motieven te bedenken voor het werpen van deze twee atoombommen: bijvoorbeeld de wereld, maar vooral de Sowjet-Unie laten zien waartoe de Verenigde Staten in staat is.
2. Alhoewel elk wapentuig moordtuig is, hebben vele traditionele wapens het „voordeel“ dat zij gericht kunnen worden benut, waardoor nog enig onderscheid kan worden gemaakt tussen militaire en burgerdoelen. Een ander onderscheid is dat konventionele wapens een éénmalige uitwerking hebben: zij zaaien dood en verderf en brengen onnoemelijk veel leed, maar zij maken niet hele streken of de gehele aarde voor tientallen jaren, c.q. eeuwen volledig onbewoonbaar.
3. Het is inderdaad vaak droevig gesteld met de ethiek in de internationale politiek, maar dat kan en mag nimmer een ekskuus zijn om dan maar de wet van de jungle te aksepteren: het recht van de sterkste en vernietiging van alles wat dat recht in de weg staat.
4. Alhoewel het misschien wat kinderachtig klinkt: wie is er begonen? en wie is er *feitelijk* niet bereid ook maar één stap te terug te doen in woord én daad?
5. Voorop gesteld dat „onze democratie“ voor verbetering vatbaar is maar waarom niet moet worden afgeschaft, is het bepaald geen exportartikel. Voor al het land dat deze export het ferventst nastreeft – de Verenigde Staten – ziet er geen been in in eigen land de tegenstel-

lingen tussen rijk en arm steeds verder op te voeren en de Derde Wereld meedogenloos uit te buiten; wezenlijke gevolgen van de wijze waarop „onze democratie“ wordt uitgeoefend.

Konklusie: Geen kernwapens in Nederland, niet omdat ze militair-strategisch onbelangrijk zijn, maar als eerste aanzet om de vanzelfsprekendheid waarmee modernisering en uitbreiding van kernwapens plaatsvindt, te doorbreken. Er blijft nog voldoende (kern-) wapentuig over om a. een zeker evenwicht (zo dat er ooit is) te handhaven en b. voorlopig de ethisch verwerpelijke politiek van wederzijdse afschrikking te kunnen voortzetten. Kritisch oordelen – als vriend en niet als vijand – over hoe anderen vorm geven aan hun samenleving en staatsinrichting blijft geboden. Maar andermans opvattingen verwerpen om daarvoor in de plaats het eigen systeem voor te schrijven, doet eerder denken aan missie en zending dan aan de onderlinge omgang van volwassen mensen en staten.

Chiel Verduijn (Amsterdam)

Waarom ik geen christen – meer – ben

Onder deze titel schreef Bertrand Russell in 1966 een boek van 115 blz. Als ik mij nu van hetzelfde opschrift bedien wil dit niet zeggen dat ik plagiaat ga bedrijven.

Uit de veelheid van bezwaren die er nu eenmaal aan elke ideologie, politieke mening, cultuur, kunst kleven koos Russell als zijn hoofdbezwaar tegen het christendom, de **ANGST** die het christendom in zijn schild voert. Angst voor tijdelijke en eeuwige straffen, in het hiernamaals (?).

Bij mij ligt de hoofdgrief bij de pretenties, monopolies, dogma's, starheid die het christendom zichzelf meent te mogen toeëigenen. Wie niet vóór mij is, is tegen mij! Zo beweert het christendom de enig ware, echte, universele religie te zijn. Hij/zij die niet gedoopt is vlg. christelijk ritueel kan niet zalig worden (wat je ook onder zaligheid moge verstaan). Modern gezegd: je krijgt geen credit-card voor de hemel. Deze hemel is gereserveerd voor die zielen die tijdens hun aardse leven christen waren. De toeëigening gaat verder: begrippen als naastenliefde, verdraagzaamheid, respect voor andersdenkenden zouden hun oorsprong vinden in het christendom. Dit alles is samengevat in gebo-

den en verboden in het grootste, meest verkochte sprookjesboek aller tijden, de bijbel, onfeilbaar en heilig.

Welnu, naastenliefde enz. zijn *menselijke* eigenschappen, geen uitvindingen van een bovenaards wezen. Een goed mens zijn wil niet zeggen dat men DUS christen is. Wij zijn MENS. Dat ik in deze niet alleen sta blijkt o.a. uit een verklaring onlangs van Jan Nico Scholten waarin het heet „er zijn onder die vlag (christelijke vlag in de politiek) dingen gebeurd die nauwelijks te rijmen zijn met christelijke uitgangspunten; ik heb in de afgelopen tijden zeer veel mensen ontmoet die zich genomen voelen door die politiek“.

Andere chapter: het is eigen aan elke ideologie zich uit te breiden; aanhangers willen graag medemensen deelgenoot maken van hun idealen, dat is een goed recht, maar dat mag nooit gepaard gaan met geweld.

Als de westelijke wereld aan het marxisme verwijt de gehele wereld te willen veroveren voor zijn ideeën, zijn de christenen wel de laatsten die hier recht van spreken hebben. Door de eeuwen heen heeft het christendom zelf niet anders gedaan. Hele legers pioniers zijn uitgezwermd om de wereld te „bekeren“. Dat ging er echt niet zachtzinnig aan toe. Het kostte wel duizenden mensenlevens.

Het doel heiligt de middelen.

Daarom samengevat: IK KAN GEEN CHRISTEN MEER ZIJN, WEL HUMANIST!

N. Klinkhamer

Zal ik nog wel gaan stemmen?

Op school leerden we vroeger dat „democratie“ betekent „het volk regeert“. En – voegden we er aan toe –: zó hoort het ook. De tijd dat één persoon het over ons voor het zeggen heeft hebben we achter ons gelaten.

Bij humanist-zijn past slechts een levenshouding die men mag typeren als: zelfverantwoordelijk zijn, overigens in solidariteit met je medemens. Een humanist wil z'n eigen keuzes maken, zal z'n kinderen ook zó opvoeden dat ze zo veel mogelijk hun eigen keuzes kunnen maken en niet als ja-knikkers achter een leider, of een leer aanlopen. Dat zou de doodsteek betekenen voor een samenleving van zelfstandig denkende volwassen mensen.

Een houding – meer dan eens te signaleren – in de trant van: „ze zoeken 't maar uit, 't zal mij allemaal een zorg zijn“ dwingt in de ogen van humanisten doorgaans weinig bewondering af. 't Getuigt van lauwheid en gebrek aan betrokkenheid. Wat er met onze samenleving gebeurt is ons *aller* zaak. De samenleving zijn wij allemaal; hoe ons maatschappelijk bestel reilt en zeilt is iets wat u en mij voortdurend aangaat. We voelen er ook verantwoordelijkheid voor. Dat miljoenen mensen in 't geweer kwamen toen onze regering de kruisraketten besloot te gaan plaatsen is een goed teken. Ik bedoel dat niet

omdat ik het persoonlijk met die tegenstanders-van-plaatsing eens ben, maar omdat het getuigt van het feit dat mensen zich betrokken voelen bij politieke beslissingen. Politiek is niet het privilege van 150 Kamerleden plus enkele tientallen ministers en staatssecretarissen. Politiek komt niet toevallig van het oud-Griekse woord „politès”, dat betekent niets minder dan „burger”. Politiek is ons *allerzorg*, politiek is hoe wij *burgers* met z'n *allen* omgaan met elkaar en met de regels en afspraken die wij met elkaar maken. Daarom is *lauwheid* de dooddoener voor de politiek.

Mondige mensen maken samen de politiek, mondige mensen bepalen samen hun beleid in goed overleg; dát is democratie.

De gesignaleerde lauwheid was voor de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken (Ed van Thijn, 1983) aanleiding om een staatskommissie in te stellen, die het functioneren van de democratie onder de loep moest nemen, de z.g. Commissie-Biesheuvel. Van die commissie werden een aantal hervormingssuggesties tegemoet gezien. Welnu die zijn er gekomen (zeer recent hun laatste rapport). Gekozen minister-president... „Nee”, zei de Haagse politiek nog voor één „gewoon” burger z'n mening had kunnen geven. De mogelijkheid van een volksreferendum... „Nee”, zeggen ze alwéér daar in Den Haag! Voelen de heren op het pluche van hun kamerzetel zich bedreigd in hun bestaan?

Het CDA twijfelt en wil de materie eerst „grondig” bestuderen (alsof ze al lang niet de bui hadden zien hangen); de VVD is verdeeld en de PvdA moet er niets van weten.

Nou moet je je even bedenken wat zich in het recente verleden op het gebied van volksraadpleging zoal heeft voorgedaan:

- de z.g. brede maatschappelijke discussie over de plaatsing van nieuwe kerncentrales; meerderheid bevolking zegt „nee”; ze komen er toch!

- het volkspetitionnement tegen de plaatsing van kruisraketten levert 3% miljoen handtekeningen op; allerlei opiniepeilingen tonen aan dat de meerderheid ertegen is; resultaat: ze komen er toch -

Hoe noemt meneer Lubbers dat? „Regering en parlement hebben ieder hun eigen verantwoordelijkheid”. Leuke formulering, en ze is nog wáár ook, maar waar geen meneer Lubbers en het parlement evenmin over spreekt is: hebben *al die burgers samen* niet de *hoogste* verantwoordelijkheid? Wie maakt in dit land eigenlijk de dienst uit? De politici of...?

Nou weet ik net zo goed als u, waarde lezer, dat wij niet met z'n allen kunnen gaan zitten te beslissen of op de uniformen van politieagenten zilveren of koperen knoepjes moeten komen, ook al zijn dat *ons aller* politieagenten... Maar om zéér ingrijpende beslissingen over onze samenleving „gedragen” te laten worden (zoals dat met een mooie term heet) door onze *hele* samenleving is die volksraadpleging een *uniek* instrument. De staatscommissie-Biesheuvel komt met uiterst subtiel geformuleerde procedure-voorstellen ter

zake, kennelijk goed doorgepraat in rijp beraad, maar de partij, n.l. de *grootste* partij van het land, die de regering herhaaldelijk verweten heeft - en terecht verweten heeft (zie de voorbeelden hierboven) - dat de regering zich weinig gelegen laat liggen aan de mening der bevolking (aan u en mij)... uitgerend *dié* partij roept het eerste „nee” tegen deze politieke hervorming. Eénmaal in de 4 jaar mogen we een hokje rood maken in het stembureau en dan zullen de dames en heren op het Binnenhof-pluche verder de dienst wel uitmaken. Hoe 't dan vervolgens komt dat de mensen zo lauw op de politiek beginnen te reageren, in de trant van „ze zoeken 't daar in Den Haag maar uit...” heten ze niet te begrijpen.

Humanisten willen *mondige* mensen. Humanisten willen dat mensen (leren)

Kwartsdag over lievelingsdieren

Op maandag 17 en 24 februari zal Kwartsdag, de televisierubriek van het HV aandacht besteden aan de band tussen mens en dier. In het eerste deel van dit tweeluik zal een korte documentaire onder de titel „Hier rust onze trouwe huisgenoot” laten zien wat huisdieren voor mensen betekenen. De mens heeft voor het gezelschap van zijn huisdier veel moeite, tijd en geld over. Veel mensen geven het huisdier waar ze zo aan gehecht waren een waardige laatste rustplaats op een speciale dierenbegraafplaats. Die wordt meestal trouwer bezocht dan een graf van een familielid of vriend.

In de uitzending van de week daarna zullen enkele kinderen praten over hun favoriete dier.

Kwartsdag, elke maandagavond van 19.12 tot 19.27 uur op Nederland 2.

Humanistisch raadsman Wil Gerards

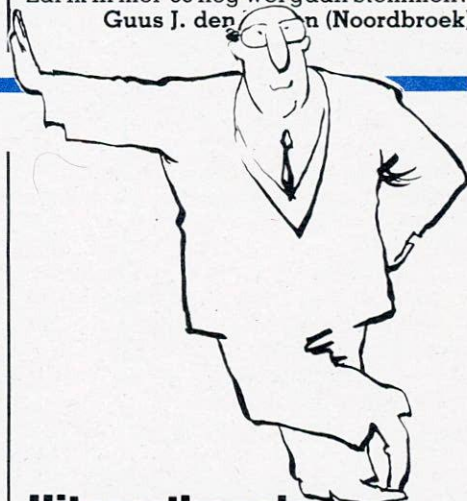
Ook van God los

Op 10 februari wordt het laatste programma in de serie *Van God los* uitgezonden. Joop van Tijn praat dan met humanistisch raadsman Wil Gerards over zijn katholieke jeugd en opvoeding. Hoe hij via seminarie en de militaire dienst zijn opleiding kreeg en op welke tegel in de kerk hij stond toen hij merkte dat hij van zijn geloof af begon te raken. „Of god bestaat is voor mij helemaal geen interessante vraag. En als ie wel blijkt te bestaan zou ik m'n leven er niet anders voor inrichten. Maar dan heb ik nog wel een appeltje te schillen met die god”, stelt Wil Gerards die van beroepsmilitair beroepshumanist werd.

omgaan met hun eigen (mogelijkheden van) verantwoordelijkheid. Moeten we het dan alleen maar hebben van wat kleinere stromingen in ons parlement (D66 en de PPR) die openlijk „ja” zeggen tegen de mogelijkheid van een referendum? Ze zouden in Den Haag eens de mogelijkheid moeten overwegen om een referendum te houden over de vraag of wij als mondige mensen ons af en toe over de politiek zouden willen uitspreken d.m.v. een referendum...

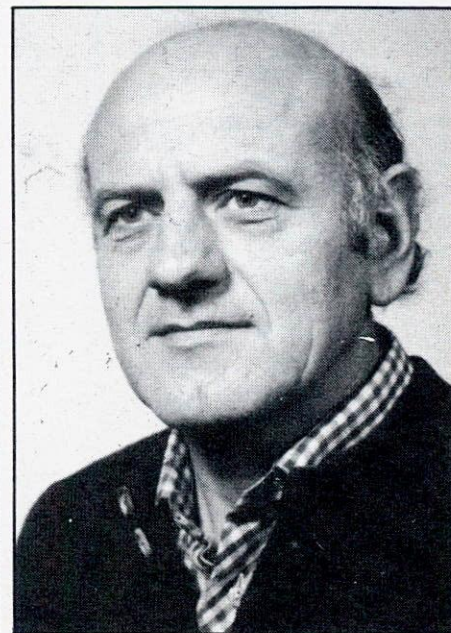
Wat zei u? Dat dat niet kan? Nee... inderdaad, per referendum kan dat (nog) niet. Maar misschien is dit weer nieuw voer voor opiniepeilers... Maar ach, ook dáár luisteren ze in Den Haag alleen maar naar als 't hun zo uitkomt. Zal ik in mei '86 nog wel gaan stemmen?

Guus J. den Hertog (Noordbroek)

Uitvaartbegeleiding

In de vorige Humanist besteedden wij aandacht aan de humanistische uitvaartbegeleiding („De laatste vriendschapsdienst”). Daarbij werd ook vermeld dat er beperkte mogelijkheid is om deel te nemen aan een cursus om dit werk te gaan doen. Dat is nog mogelijk in **Hilversum** (21, 22, 23 februari en op 7, 8, 9 maart) en in **Goes** (1 en 2 maart en op 14, 15, 16 maart). Verdere informatie: Humanistisch Verbond, tel. 030-318145 (Marian Termeer).

HET HV- GEBEUREN

Hoofdbestuur benadrukt humanistische identiteit

Het hoofdbestuur heeft in zijn januari-vergadering benadrukt dat de **identiteit** van de humanistische organisaties duidelijk moet zijn. Zoals bekend streeft het Humanistisch Verbond zoveel mogelijk naar levensbeschouwelijk pluri-forme instellingen, bijvoorbeeld in het onderwijs en de gezondheidszorg. Als blijkt dat zogenaamd algemene instellingen in feite toch verkapt christelijk zijn en daar is niets of nauwelijks aan te veranderen, dan is het oprichten of in stand houden van humanistische instellingen gerechtvaardigd. Gesproken wordt nu over de vraag wat voor gevolgen het in stand houden van humanistische instellingen moet hebben voor het benoemen van bestuursleden en functionarissen. Dit is met name actueel bij de bejaardenhuisvesting en de ontwikkelingssamenwerking. Het hoofdbestuur hoopt in goed overleg met de betrokken instellingen tot een duidelijk beleid te kunnen komen.

Weekend over vredesopvoeding: weerbaarheid in vredesnaam

Veel discussies over vrede en veiligheid gaan over de kloof tussen Sowjet-Unie en Verenigde Staten. Maar er is ook een kloof tussen de wijze waarop jongeren en ouderen tegen problemen en de oplossingen aankijken (radikaal-bedachtzaam?).

Kritiek op de supermachten en op de Nederlandse houding inzake kernbewapening is noodzakelijk. Maar minstens even belangrijk is het om kritisch na te gaan hoe wij zelf met conflicten omgaan en hoe wij kunnen komen tot „weerbaarheid zonder geweld”.

Voor degenen – jong en oud – die hierover willen praten, organiseert de Landelijke Werkgroep Humanistische Jongeren (LWHJ) en het Humanistisch Vredesberaad (HVB) op 8 en 9 maart een weekend in het Coornherthuis te Zeist. Deelnemers dienen zich vóór 15 febr. (bij voorkeur schriftelijk) op te geven bij Hans Vertegaal; Humanistisch Verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht (eventueel met vermelding van bepaalde wensen: bv. vegetariër).

Dringend verzoek om gelijktijdig de deelnemersprijs ad f 50,- over te maken op girorek. 197930 van het Humanistisch Verbond, Utrecht onder vermelding van „vredesweekend maart”.

Ná ontvangst van deze bijdrage ontvangen de deelnemers een informatie- en dokumentatiemap.

Naar de Tweede Kamer wordt een brief gezonden waarin het eerder door onze kongressen ingenomen standpunt tegen het uitbreiden van het aantal **kern-centrales** wordt verwoord. Voorts wordt de minister-president gewezen op het feit dat de scheiding van kerk en staat nog altijd niet konsekwent wordt doorgevoerd. Aanleiding is dit maal de **kerstoespraak** van ons staatshoofd waarin veelvuldige godsdienstige verwijzingen in onze achterban niet goed gevallen zijn. Het feit dat in een aantal gemeenten de zogenaamde **Humanistische Partij** niet heeft ingeschreven is aanleiding om op korte termijn vertegenwoordigers van de betrokken gemeenschappen bijeen te roepen voor een strategie-overleg.

Belangrijke beslissingen waren in de januari-vergadering het aanvaarden van de **concept-begroting** (met de kanttekening dat de Humanist meer armslag zou moeten krijgen) en het goedkeuren van de eerste tussentijdse rapportage van het **beleidsplatform Verenigingswerk**, waaruit blijkt dat de ondersteuning van de plaatselijke gemeenschappen verbeterd moet worden.

Rob Tielman

Eric Fromm-vereniging

Eind vorig jaar is in Duitsland de Internationale Eric-Fromm-Vereniging opgericht. In humanistische kring bestaat brede belangstelling voor veel van het werk van de duitse filosoof. De vereniging heeft o.a. als doel het werk van Eric Fromm te verdiepen en te verspreiden. Ook beheert de vereniging het archief van Fromm. Voor nadere informatie mr. M. J. de Waardt, Groot-Hertoginelaan 136, 2517 EM Den Haag.

De eerste keer dat u een nummer van de Humanist leest? En: nieuwgierig geworden naar wat het Humanistisch Verbond u heeft te bieden? En wat humanisme eigenlijk precies is? U kunt bij het Verbond gratis een brochure aanvragen waarin alle informatie staat. Een telefoontje (030-318145) naar het Verbond is genoeg. U kunt natuurlijk ook een kaartje sturen: Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Vrouwensoos in Utrecht

Iedere eerste woensdag van de maand is er in het Erasmushuis in Utrecht een speciale Vrouwensoos. Elke maand komt er een thema aan de orde. Daarnaast is de soos een gezellige ontmoetingsplaats waar alle vrouwen zich thuis kunnen voelen.

Op 5 februari is het thema „Spelen met macht” (Margreet de Leeuw), 5 maart zal een vrouwenfilm worden gedraaid met aansluitend discussie, 2 april is het thema „sacred Dance, wat is dat?” door Elisa Hopster, op 7 mei zal Marianne Wimmers spreken over Humanisme en spiritualiteit en op 4 juni heeft Johnny Horeman het over vrouwen en vriendschap. Iedereen is hartelijk welkom.

De avonden beginnen alle om 20.00 uur, adres: Oudkerkhof 11 in Utrecht. Iedereen is welkom.

Vrouw in krijgsmacht

Op 10, 11 en 12 februari organiseert de werkgroep Vrouw in de krijgsmacht een conferentie over de vrouwelijke militair. Tijdens deze dagen zullen ervaringen en meningen van vrouwelijke militairen worden geïnventariseerd en uitgewisseld. Ook zal een discussie plaatsvinden met vrouwelijke 1ste en 2de Kamerleden en zijn verschillende films en video's te bekijken.

De conferentie vindt plaats in het Coornherthuis in Zeist en start op 10 februari 10.30 uur en eindigt 12 februari om 15.00 uur.

Voor meer informatie: Friedel Görtzen, tel. 085-457311 tst. 2774.

HET HV- GEBEUREN

Veel aanvragen voor vriendschapsnummer en nieuwe informatiebrochure

De belangstelling voor het speciale kerstnummer van de Humanist dat geheel was gewijd aan vriendschap is groot. Meer dan 800 mensen vroegen het dubbelnummer tot nu toe aan. Er verscheen tot tweemaal toe een aankondiging van het nummer op televisie. En ook op de HV-radio werd er reclame voor gemaakt. Daarnaast reageerden veel mensen op een advertentie die in de Volkskrant verscheen. Meer dan 90 mensen namen na aanvraag van het kerstnummer gelijk een abonnement (de Humanist heeft nu ruim 2000 losse abonnees).

Groepswork in Amsterdam

Het Humanistisch Verbond in Amsterdam organiseert dit voorjaar weer diverse gespreks-, praat- en ontmoetingsgroepen. Deelname is voor iedereen mogelijk, je hoeft geen lid van het Humanistisch Verbond te zijn.

Het programma luidt als volgt: Op maandagavond is er een *gespreksgroep* over dagelijkse aktualiteiten o.l.v. de heer J. Fieijra. Ook op maandagavond is er een *studentenpraatgroep* onder de titel „gelooft of levensovertuiging, wat betekent dat voor mij?” o.l.v. Henk ter Heide. Op dinsdagavond is er een *dromengroep* waarin de deelnemers zelf op zoek gaan naar de soms verborgen betekenis van hun droom, deze groep wordt begeleid door Maria Peters en Hennie van den Velde. Eveneens op dinsdagavond, maar mogelijk op donderdagavond is er een *praatgroep* onder de titel „speelt het nou altijd mee?” over de invloed van seksualiteit op onze sociale en maatschappelijke contacten. Deze groep wordt begeleid door Henk ter Heide en Liesbeth Mees ten Oever. Op woensdagavond is er een *ontmoetingsgroep*, d.w.z. een groep waarin je je bewust kunt worden van de wijze waarop je met jezelf en anderen omgaat. Deze groep wordt begeleid door Philip Renard en Ophelia van de Kieft. Op donderdagavond is er verder een *praatgroep* onder de titel 'Rondom Humanisme', o.l.v. Rob Buitenweg.

Een folder met verdere informatie kan bij Hans Hartjes worden aangevraagd: Adres: Westzaanstraat 12, 1013 NG Amsterdam, tel. 020-847414 (na 18 uur) en verder op werkdagen van 10-12 uur bij het Humanistisch Centrum Amsterdam: 020-763712. Naar verwachting zullen enkele groepen snel vol zijn, een snelle opgave is dus belangrijk.

Ook de belangstelling voor de nieuwe informatiebrochure van het Verbond is hoopwekkend. De brochure „Humanisme: het voordeel van twijfel” blijkt aan een grote behoefte te voldoen, binnen, maar ook buiten humanistische kring. Vele gemeenschappen bestellen een aantal stuks en humanistische raadslieden kunnen er mee uit de voeten. Er zijn in totaal 50.000 exemplaren van de brochure gedrukt, dus hopelijk kan het HV er nog even mee voort. De komende maanden zal de brochure in de verschillende media onder de aandacht van het grote publiek worden gebracht.

Eind vorig jaar ontvingen alle leden een exemplaar. Ondertussen konden reeds 52 nieuwe leden worden genoteerd die zich via de bon in de brochure hebben aangemeld. Als u een brochure aan familie, kennissen of vrienden wilt geven, kunt u gratis enkele exemplaren aanvragen bij het centraal bureau. Een telefoontje is genoeg: 030-318145. Mischien zorgt deze winter voor een sneeuwbaaleffect! (HvH)

Botswana in Friesland

Als u in Friesland woont, kunt u in februari en maart kennismaken met het leven van mensen die wonen in het afrikaanse land Botswana. Dat is mogelijk doordat het HIVOS-komitee Leeuwarden een serie van vier avonden presenteert onder de titel *Beter verkeer met de Derde Wereld*. De vier informatieve avonden vinden plaats op 25 februari, 4 maart, 11 maart en 18 maart in Onder de Luifel in Leeuwarden. Ze beginnen steeds om 19.30 uur en eindigen om ongeveer 22.00 uur.

Verdere informatie en aanmelding: 058-135739 (Tine van der Meer) of 058-138578 (Ina van der Meulen).

22 maart vrouwendag

Ook dit jaar zal er een landelijke vrouwendag worden gehouden, georganiseerd door de vrouwengroep van het Verbond. Deze dag zal worden gehouden op 22 maart. De HV-vrouwengroep zal in 1986 speciaal de aandacht richten op zwarte vrouwen en de positie van vrouwen in niet-westerse levensbeschouwingen.

Noteer alvast de datum in uw agenda, in de volgende Humanist verschijnt nadere informatie over de landelijke vrouwendag.

Gemeenschapsnieuws

Assen: Het gewest Drenthe organiseert op vrijdag 20 februari om 20.00 uur in zaal „De Vijverhof” te Assen een uitvoering van het solo-toneelstuk „*Twee Zwarte Zwanen*”. Het stuk gaat over het leven van de 15e eeuwse humanist Rudolf Agricola en wordt gespeeld door de bekende **akteur John Leddy**. Toegang f 5,- p.p.

Bussum houdt op donderdag 20 februari om 20.00 uur een informatie-avond over het thema „*Burgerlijke ongehoorzaamheid*”. Sprekers zijn **Dora van Albada** en **Hans Wiebenga**, beiden bestuurslid van de Stichting Verbiedt de Kruisraketten. Plaats: Raadhuiskeizer van het Gemeentehuis te Bussum.

Eindhoven: Op zondag 9 februari om 20.00 uur (!) spreekt **Frank de Mink** uit Deventer over „*Mannen denken anders over goed en kwaad dan vrouwen*” in het J. Pels-Wooncentrum, Geestakker 46 te Eindhoven.

Groningen: Op zondag 2 maart om 10.30 uur houdt geestelijk raadvrouw Nannie Verpalen een inleiding over „*Stervensbegeleiding*” in het Hum.Centrum aan de W. A. Scholtenstraat 2 te Groningen.

Den Haag/Wassenaar: Woensdag 12 februari om 20.00 uur vindt er een **forum over de gemeentepolitiek** plaats met vertegenwoordigers van de vijf belangrijkste politieke partijen. Plaats: Hum. Centrum, Laan Copes van Cattenburch 72 te Den Haag.

Haarlemmermeer: HOI-docent **Peter Derckx** spreekt op dinsdag 11 februari om 20.00 uur over het thema: „*Moet een levensbeschouwelijke organisatie zich in de politiek mengen?*” Plaats: COSH-centrum, Hoofdweg 671 te Hoofddorp.

Meppel/Steenwijk: Op dinsdag 25 februari om 20.00 uur zal een bestuurslid van de **Coornhert Liga** iets vertellen over doel en werkwijze van de Liga. Schouwburg Ogterop, Zuideinde 70 te Meppel.

Midden-Holland: Woensdag 5 februari om 20.00 uur komt **Keetje Ruizeveld**, woordvoerder van de actiegroep **Wijze Ouwe Wijven**, praten over „*Worden ouderen nog wel serieus genomen?*” in de Zuidrandflat, de la Reijlaan 101 te Gouda.

Velsen: **Jan de Leede** uit Soest houdt op woensdag 12 februari om 20.00 uur een lezing over „*Religieus Humanisme*” in gebouw Velserduin te Velsen.

Winterswijk: Op zondag 10 februari om 10.30 uur spreekt **Hein Roethof** over het onderwerp „*Kleine criminaliteit*” in De Berkhof aan de Waliënsestraat 33 te Winterswijk. Roethof is voorzitter van de gelijknamige staatskommissie en oud-hoofdbestuurslid van het HV.

Jac van den Oort

STILLEVEN 4

schoorsteenpijp in val gebroken

Liever was ik die dag thuisgebleven, weet ik me te herinneren als ik bladerend in mijn album met jeugdfoto's een zwart-wit opname tegenkom van de schoorsteenpijp van „Eigen Hulp”, een negentiende eeuwse wasserij en stomerij achter ons huis, maar ik móest naar school: het was de laatste dag van mijn mondeling eindexamen ulo. „Je mag wel opschieten”, zei mijn moeder. „Straks kom je nog te laat.” Zuchtend schikte ik nog even snel voor de spiegel mijn stropdas, schoot in mijn colbertje en haalde mijn fiets uit de schuur. „Nou, sukses dan maar, jongen”, zei mijn moeder toen ik opstapte. Ik mompelde wat terug en reed de poort uit.

„Verdomme”, vloekte ik. Waarom moet ik uitgerekend vandaag examen doen? Langzaam fietste ik langs de puinresten van „Eigen Hulp”. De slopershamer had ik minder dan een week tijd de fabriek met de grond gelijk gemaakt. Alleen de schoorsteenpijp stond nog overeind. Nog maar een paar uur en dan zou de schoorsteen worden opgeblazen. Nijdig trapte ik wat harder op de pedalen. Wat had ik er graag bij geweest. In tegenovergestelde richting kwam Hans aangefietst, mijn voetbalvriendje uit de straat.

„Wist jij dat onder Eigen Hulp een reus begraven ligt?”, heeft hij me eens jaren geleden gevraagd.

„Een reus?”, vroeg ik.

„Ja, een reus”, zei hij. „Toen-ie dood ging had-ie een stijve en zo diep konden ze niet graven, daarom hebben ze er maar een schoorsteen omheen gebouwd.”

Hans was op zijn remmen gaan staan. Zijn achterwiel slipte op het kolengruispad.

„Kosie”, riep hij. „Waar ga je naar toe?”

„Examen”, riep ik over mijn schouder en fietste snel door. Hans, hij wel. Ik moest het met een foto doen, die mijn oudste broer met zijn hand op zijn hart had beloofd voor mij te zullen maken.

Die avond ben ik vroeg naar bed gegaan.

„Hij is moe,” zei moeder tegen de visite: wat tantes, een oom en een enkele buur. Ze waren langs gekomen om mij met mijn diploma te feliciteren, hadden instemmend mijn puntenlijst

bekeken en waren vervolgens gaan klaverjassen.

Ik kleedde mij uit, trok mijn pyama aan en schoof het gordijn een eindje opzij. Ik dacht aan mijn moeders jongste broer, die ik nooit heb gekend.

Op een dag was hij tegen de schoorsteenpijp van „Eigen Hulp” omhoog geklommen. „Om te kijken of hij de zee kon zien”, heeft een vriendje van hem later gezegd. Op het hoogste punt is hij gevallen. Sinds die dag ging mijn oma in het zwart gekleed en hield zij haar sieraden tot haar dood opgeborgen in een sigarenkistje.

Onbestemd treurig staaarde ik naar de lege plek waar vanmorgen nog de schoorsteenpijp had gestaan. De ulo-tijd was afgelopen. Gek, drie jaar lang had ik op die klote-school gezeten, een flink aantal leraren had ik graag eigenhandig willen vermoorden, echte vrienden had ik er niet gemaakt en toch voelde ik me treurig dat het voorbij was, dat alles ooit, een keer ophield te bestaan.

Met een ruk sloot ik het gordijn en kroop in bed. Niks wilde ik meer met die klere-schoorsteen te maken hebben. Ik draaide mij om en keek in het gezicht van de Heilige Maagd Maria. Daar had ik zeker geen zin in. Ik haalde het ingelijste portretje van de muur en legde de Maria met haar gezicht naar het zeil onder mijn bed. Een paar maanden geleden had ik het zondige spel van de eigenliefde ontdekt waaraan ik me regelmatig overgaf, maar dat was vanaf vandaag afgelopen, uit.

Die nacht heb ik slecht geslapen.

De week erop waren de foto's klaar. Mijn oudste broer gaf mij er als eerste een. Ik heb de foto nauwelijks bekeken.

„Verwoest arcadië” heb ik als ondertekening bij de foto in mijn album geschreven. De foto is genomen op het moment dat de schoorsteen wordt opgeblazen. Even voorbij het midden is de schoorsteen geknakt, het bovenstuk lijkt los in de lucht te hangen. In de val gebroken. Naast de foto heb ik een gedicht geschreven:

Eigen hulp
voor straf of uit mezelf naar bed
het uitzicht bleef hetzelfde:
de schoorsteenpijp van Eigen Hulp
die moeders Jongste Broer beklom
om de zee te kunnen zien
op het hoogste punt is hij gevallen
heeft hij de zee gezien?

in het geheime zaklamplicht
beklom ik voor Haar Aangezicht
de schoorsteenpijp van Eigen Hulp
en bad vroom het Wees Gegroet
op het hoogste punt vol van genade
sloeg de bliksem in mijn bloed

moeders Jongste Broer
hij heeft de zee gezien